

Здружение за еманципација,
солидарност и еднаквост на
жените - ECE

АНАЛИЗА НА ТРОШОЦИ КАКО РЕЗУЛТАТ НА СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО

Автори:

Стојан Мишев
Делфина Тодоровска

Консултант и уредник:

Деби Будлендер

Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените - ECE

2026

Оваа публикација е целосно или делумно финансирана од Шведската агенција за меѓународна развојна соработка (SIDA) и Kvinna till Kvinna. SIDA и Kvinna till Kvinna не мора да се согласуваат со изразените мислења. Авторот е единствено одговорен за содржината.

Содржина

1. ВОВЕД.....	4
2. МЕТОДОЛОГИЈА.....	5
3. ИЗВРШНО РЕЗИМЕ	6
4. ПРЕПОРАКИ	13
5. ПРОФИЛ И ЕКОНОМСКА ПОЛОЖБА НА ЖЕНИТЕ	16
6. ИЗГУБЕНИ ПРИХОДИ И ТРОШОЦИ ПОВРЗАНИ СО РАБОТНИОТ СТАТУС.....	19
7. ЗДРАВСТВЕНИ ТРОШОЦИ	33
8. ПРИСТАП ДО СОЦИЈАЛНА ПАРИЧНА ПОМОШ	39
9. ТРОШОЦИ ПОВРЗАНИ СО ДОМУВАЊЕ НА ЖЕНИТЕ ПО НАПУШТАЊЕ НА НАСИЛНА ЗАЕДНИЦА	40
10. ДРУГИ ТРОШОЦИ КАКО РЕЗУЛТАТ НА СЕМЕЈНОТО НАСИЛСТВО	45
11. ФИНАНСИСКИ КАПАЦИТЕТИ ЗА НАДОМЕСТУВАЊЕ НА ТРОШОЦИТЕ.....	47

1. ВОВЕД

Оваа анализа има за цел да ги прикаже економските последици од семејното насилство врз жените, преку идентификација и квантитативна проценка на трошоците и изгубените приходи со кои тие се соочуваат. Анализата се заснова на податоци добиени од интервјуа со жени кориснички на услугите на Центарот за правна помош Здружение ЕСЕ, како и на долгогодишното следење на состојбите во системот за заштита и поддршка на жртвите.

Значењето на оваа анализа произлегува од потребата економските последици од насилството да се препознаат како клучен фактор кој влијае врз способноста на жените да ја напуштат насилната средина и да обезбедат економска независност по разводот или разделбата. Имено, семејното насилство не создава само непосредни физички и психолошки последици, туку и долгорочни економски загуби кои ја продлабочуваат ранливоста на жените и ја зголемуваат нивната зависност. Економското насилство и неговите последици ги спречуваат жените да ја напуштат насилната заедница, а кај оние кои веќе ја напуштиле продолжуваат да создаваат финансиска несигурност, зависност и пречки за непречено продолжување на животот и обезбедување соодветни услови за нив и нивните деца.

Анализата ги опфаќа главните категории на трошоци и загуби, вклучително: изгубени приходи и трошоци поврзани со работниот статус, здравствени трошоци, трошоци поврзани со домување, како и други дополнителни финансиски последици со кои се соочуваат жените. Овие категории овозможуваат сеопфатен увид во различните аспекти на економското влијание на насилството врз животот на жените.

Воедно, анализата го третира економското насилство како составен дел од семејното насилство, имајќи предвид дека ограничувањето на пристапот до работа, приход и ресурси претставува клучен механизам за одржување на зависноста и контрола врз жените. Оттука, економските последици не се само резултат на насилството, туку и негова активна форма, која има директно влијание врз можностите за излез од насилната средина и за обезбедување одржлива егзистенција.

2. МЕТОДОЛОГИЈА

Анализата се заснова на податоци добиени од спроведени интервјуа со 49 жени кои претрпеле семејно насилство, кориснички на услугите на Здружение ЕСЕ во 2025 година. Дополнително, анализата се потпира и на долгогодишното следење на примената на законската рамка и функционирањето на институционалниот систем за заштита и поддршка на жртвите.

Податоците се однесуваат на период од последните 12 месеци и ги опфаќаат пријавените трошоци и изгубени приходи поврзани со семејното насилство. Анализата вклучува повеќе категории на трошоци, како што се: изгубени приходи поврзани со работниот статус (забрана за работа, изгубена работа, отсуство од работа), здравствени трошоци, трошоци за домување и други дополнителни финансиски последици. Анализата дава осврт и на финансиските капацитети на жените за надоместување на трошоците со кои се соочуваат.

Пресметката на трошоците се заснова на комбинација од пријавени индивидуални податоци и проценки, во зависност од достапноста на информациите. Каде што жените навеле месечни износи, тие се пресметани на годишно ниво, додека во случаи кога не било возможно да се утврди точен износ, се користени проценки врз основа на релевантни параметри, како што се минималната и просечната нето плата во државата. За одредени категории (на пр. изгубена работа), пресметките се прават врз основа на тековните или потенцијалните приходи, во зависност од работниот статус на жените.

Минималната и просечната нето плата се користени како национални референтни вредности за споредливост и контекстуализација на податоците. Просечните вредности во анализата се пресметани или за сите жени опфатени со истражувањето, или за засегнатите жени во конкретната категорија, во зависност од природата на трошокот и аналитичката цел.

Имајќи предвид дека дел од податоците се засноваат на само-пријавување, а дел од пресметките на проценки, анализата има одредени методолошки ограничувања. Сепак, комбинирањето на квантитативни податоци со квалитативни информации овозможува сеопфатен увид во економските последици од семејното насилство врз животот на жените.

3. ИЗВРШНО РЕЗИМЕ

Оваа анализа ги разгледува економските последици од семејното насилство врз жените преку изгубените приходи, трошоците поврзани со работата, здравствените трошоци, трошоците за домување, вложувањата и долговите поврзани со заедничкиот живот, како и финансиските капацитети на жените да ги надоместат овие загуби. Анализата се заснова на интервјуа со 49 жени што претрпеле семејно насилство, кориснички на услугите на Здружение ЕСЕ во 2025 година.

Наодите покажуваат дека економските последици од семејното насилство не претставуваат само збир од поединечни трошоци што настануваат по одделни основи. Тие се акумулираат во подолг временски период и истовремено ги погодуваат приходите, работната способност, здравјето, домувањето, имотот и задолженоста на жените. На тој начин, насилството создава поширок процес на економско осиромашување, кој ја ограничува можноста жените да ја напуштат насилната средина, да обезбедат сигурни услови за живот и да постигнат економска независност по разделбата.

Иако најголемиот дел од жените се формално вработени, анализата покажува дека вработеноста сама по себе не обезбедува економска сигурност. Поголемиот дел од жените имаат приходи под просечната плата, значителен дел немаат приходи или заработуваат под минималната плата, а речиси сите имаат ограничен капацитет да ги надоместат трошоците што произлегуваат од насилството.

Најголемиот дел од жените не можат самостојно да ги надоместат овие трошоци. Нивното финансиско преживување зависи од задолжување, користење наследство и поддршка од родители, роднини и пријатели, наместо од системска институционална помош. Оттука, економските последици не треба да се третираат како секундарен резултат од семејното насилство. Тие претставуваат суштински дел од механизмот преку кој се создава и одржува зависноста на жените.

3.1. Економската ранливост ги опфаќа и формално вработените жени

Од вкупно 49 жени, 35, односно 71%, се формално вработени. Сепак, нивната формална вклученост на пазарот на трудот не значи дека располагаат со доволно приходи за самостоен и стабилен живот. Просечниот месечен приход на сите жени изнесува 35.581 денари, а просечниот приход на жените што остваруваат приходи изнесува 39.625 денари, што е под просечната нето-плата во државата.

Вкупно 40 од 49 жени, односно 82%, немаат приходи или остваруваат приходи под просечната плата, додека 26,5% немаат приходи или имаат приходи под минималната плата. Во најнеповолна положба се жените без приходи и жените ангажирани во неформалната економија, но економската ранливост е присутна и кај значителен дел од формално вработените жени.

Овие наоди покажуваат дека работниот статус не е доволен показател за економска сигурност. При оценувањето на потребата од поддршка треба да се земат предвид

реалните расположливи приходи, трошоците за децата, домувањето, долговите и финансиските последици од насилството, а не само формалната вработеност.

3.2. Забраната за работа и губењето на работното место создаваат долгорочна економска зависност

Речиси половина од жените, односно 24 од 49, изјавиле дека насилникот им забранувал да работат. Кај шест жени забраната резултирала со невклучување на пазарот на трудот, додека останатите продолжиле да работат или настојувале да се вработат и покрај притисокот и противењето од сторителот.

Забраната за работа претставува директна форма на економско насилство, бидејќи ја ограничува можноста на жената да остварува сопствени приходи и да обезбеди економска независност. Последиците не се ограничени на периодот во кој жената била спречувана да работи, туку влијаат и врз нејзиното работно искуство, вработливоста, висината на идните приходи и можностите за професионален развој.

Речиси секоја трета жена опфатена со анализата, односно 15 од 49, ја изгубила работата како резултат на семејното насилство. Вкупно проценетите изгубени приходи поради губењето на работата изнесуваат 3.549.644 денари, односно во просек 236.643 денари по засегнатата жена. Последиците се најтешки за жените со пониско образование, кои по губењето на работата почесто остануваат невработени или преминуваат во неформална, ниско платена и несигурна работа.

3.3. Отсуството од работа создава директни загуби и исцрпување на правата од работен однос

Вкупно 24 жени отсутствувале од работа поради здравствените и психолошките последици од насилството, учеството во постапки, грижата за децата или потребата да ја обезбедат сопствената безбедност. Вкупниот број на денови отсуство изнесува 472, односно во просек 19,7 дена по жена.

Жените користеле боледување, денови од годишен одмор и неплатено отсуство. Вкупната проценета економска вредност на последиците од отсуството од работа изнесува 260.221 денари, односно во просек 10.843 денари по жена што отсутствувала.

Кај боледувањето загубата произлегува од тоа што надоместокот често е понизок од редовната плата. Кај неплатеното отсуство жените целосно го губат приходот за деновите кога не работат, додека користењето на годишниот одмор не ја намалува платата, но го исцрпува правото што инаку би било користено за одмор и закрепнување. Последиците се најтешки за жените во неформалната економија, кај кои отсуството речиси секогаш значи непосредна и целосна загуба на приход.

Фактот што жените биле принудени да користат боледување, годишен одмор или неплатено отсуство покажува дека не постои посебно право на отсуство поврзано со семејното насилство. Отсуството за здравствено и психолошко закрепнување, обезбедување заштита и учество во судски или административни постапки поради тоа се

покрива преку постојните права од работен однос, често со загуба на приход или исцрпување на деновите за одмор. Жените може да имаат и привремена потреба од флексибилно работно време или друга приспособеност на работниот процес, за да можат истовремено да го задржат работното место и да ги надминат последиците од насилството.

3.4. Насилството го ограничува кариерниот развој и создава пошироки загуби што тешко се мерат

Економските последици поврзани со работата не се ограничени само на изгубената работа и отсуствата. Жените пријавиле ненапредување во кариерата, парични казни, намалени приходи, принудно прифаќање помалку платена работа, непродолжување на договори, пропуштени можности за дополнителна заработка и ограничен избор на работни места.

Дваесет жени пријавиле последици за кои било можно да се утврди конкретна парична вредност. Вкупната проценета загуба изнесува 991.500 денари, односно во просек 49.575 денари по жена. Највисоки се загубите поврзани со ненапредувањето во кариерата, кои изнесуваат 692.500 денари.

Дополнително, 39 жени во наративните одговори пријавиле пошироки економски последици што не можат целосно да се изразат во пари. Тие вклучуваат намалени или пропуштени приходи, задолжување и преземање долгови на сопругот, како и долгорочна егзистенцијална несигурност. Овие наоди покажуваат дека семејното насилство го нарушува не само тековниот приход, туку и идниот професионален и економски развој на жените.

И покрај значителниот обем на утврдените загуби, во постојниот систем не постои посебен механизам за надоместување на изгубените приходи или за финансиска поддршка на жените што ја изгубиле работата, биле принудени да отсуствуваат или пропуштите можности за заработка како резултат на насилството.

3.5. Здравствените последици се широко распространети, а дел од трошоците и натаму ги плаќаат самите жени

Речиси сите жени, односно 48 од 49, пријавиле емоционален стрес како резултат на насилството, додека 35 жени претрпеле физичко насилство во последните 12 месеци. Овие 35 жени пријавиле вкупно 86 физички повреди, што укажува на повторена и повеќекратна изложеност на насилство.

Една петтина од жените немале здравствено осигурување. Триесет и една жена користела лекови за санирање на последиците од насилството, а 32 жени користеле здравствени услуги. Најголеми директни трошоци настанале за лекови, приватни здравствени услуги, специјалистички прегледи и психолошка поддршка. Трошоците за лекови не произлегуваат само од нивната континуирана употреба, туку и од ограничениот опфат на позитивната листа и доплатата за одделни лекови, особено за подолготрајно психолошко и психијатриско лекување.

Иако Законот предвидува ослободување на жените што претрпеле семејно насилство од плаќање здравствени услуги поврзани со насилството, ова право не е целосно операционализирано. Не се обезбедени доволно финансиски средства, ниту јасна административна и електронска постапка за ослободување од партиципација, поради што жените во практиката и натаму плаќаат за услуги за кои треба да бидат ослободени.

Повеќе од половина од жените користеле психолошка поддршка, а најголемиот дел од овие услуги биле обезбедени од граѓански организации. Ова покажува дека јавниот здравствен систем сè уште не обезбедува доволно достапна и континуирана психолошка поддршка. Истовремено, само четири од 47 жени што се обратиле во центар за социјална работа користеле еднакратна парична помош, што укажува на ограничена информираност и недоследна примена на ова право.

3.6. Напуштањето на насилната заедница најчесто води кон станбена несигурност, а не кон трајно решение

Две третини од жените, односно 33 од 49, го промениле местото на живеење. Речиси половина од нив се преселиле кај своите родители, седум изнајмиле куќа или стан, само две се преселиле во дом во лична сопственост, а седум користеле повеќе последователни и привремени решенија.

Наодите покажуваат дека напуштањето на насилната средина не значи автоматски обезбедување стабилен дом. Жените најчесто се потпираат на родители, деца и други роднини, привремено живеат под кирија или менуваат повеќе места на живеење. Дел од жените повремено се враќале и во заедничкиот дом.

Дури и останувањето во истиот дом не секогаш значи безбедност. Дел од жените останале затоа што имотот бил нивна или родителска сопственост, но други продолжиле да живеат во физички поделен дом со сторителот или биле принудени да останат затоа што немале друга можност.

Директни трошоци за домување пријавиле 12 жени. Еднакратните трошоци за преселување, мебел, опремување и административни обврски изнесуваат 915.000 денари, додека повеќекратните трошоци за кирија и транспорт изнесуваат 467.500 денари. Вкупно, пријавените трошоци за домување изнесуваат 1.382.500 денари. Покрај киријата, обезбедувањето ново живеалиште може да подразбира и депозит, режиски трошоци, основно опремување и други почетни издатоци што дополнително го отежнуваат самостојното домување.

Отсуството на директен трошок кај останатите жени не значи дека тие располагаат со одржливо решение. Напротив, значителен дел од финансискиот и станбениот товар го преземаат нивните семејства. Без оваа поддршка, дел од жените би останале без безбедно место за живеење или би биле изложени на уште поголем финансиски товар.

Покрај киријата, обезбедувањето ново живеалиште може да подразбира и депозит, режиски трошоци, основно опремување и други почетни издатоци што дополнително го отежнуваат самостојното домување.

3.7. Жените вложуваат во имот и семејни обврски, но вложувањата не им обезбедуваат сопственост и сигурност

Вкупно 46 од 49 жени пријавиле дополнителни трошоци и финансиски загуби што не се опфатени со трошоците за работа, здравје и домување. Најчести се редовните животни трошоци за време на заедничкиот живот, вложувањата во семејна кука или стан во сопственост на сопругот, отплатата на негови долгови, вложувањата во семеен бизнис, обновувањето уништена покуќнина и трошоците по разделбата.

Покрај директните парични вложувања, жените придонесувале и преку неплатена работа во домаќинството, грижа за децата и поддршка на семејниот бизнис. Иако овој придонес не е монетарно проценет во анализата, тој претставува важен дел од создавањето и одржувањето на семејниот имот и економската стабилност за време на заедничкиот живот.

Највисокиот вкупен износ се однесува на вложувањата во кука или стан во сопственост на сопругот. Дваесет и девет жени пријавиле вакви вложувања во вкупен износ од 31.879.500 денари. Дополнително, осум жени вложиле 6.999.750 денари во семеен бизнис, а 15 жени платиле 2.793.500 денари за долгови на поранешен сопруг или партнер. Овие средства во голем дел биле вложени во одржување на заедничкиот живот и создавање семеен имот, но по разделбата не им обезбедиле сопственост, станбена сигурност или економска заштита.

Истовремено, финансиските последици продолжуваат и по разделбата. Во последните 12 месеци жените пријавиле 2.937.000 денари за редовни животни трошоци по разделбата, 2.575.500 денари за животни трошоци за време на заедничкиот живот, 2.012.000 денари за отплата на долгови на партнерот и 2.379.600 денари други трошоци.

Ова покажува дека економските последици имаат двојна природа: жените носат долгорочни загуби од претходно вложените средства, а истовремено продолжуваат да се соочуваат со тековни трошоци и долгови и по престанокот на заедницата.

3.8. Речиси ниту една жена нема капацитет целосно да ги надомести трошоците од насилството

Само една од 49 жени изјавила дека може целосно да ги покрие трошоците што произлегуваат од насилството. Повеќе од половина, односно 28 жени, можат да покријат само дел од трошоците, главно храна и основни потреби за себе и децата, додека 19 жени воопшто не можат да ги надоместат.

Особено значајно е што најголемиот дел од жените што можат само делумно да ги покријат трошоците се вработени, како и повеќе од половина од жените што не можат да ги покријат. Ова уште еднаш потврдува дека вработеноста не е гаранција за финансиски капацитет, особено кога приходот е оптоварен со трошоци за домување, здравје, деца, судски постапки и долгови.

3.9. Финансиското преживување зависи од кредити, наследство и поддршка од семејството

Жените најчесто не успеваат да ги покријат трошоците со личните приходи. Најчесто користен извор се кредитите, кои ги користеле 29 жени, по што следуваат помошта од родители кај 20 жени, наследството кај 18, позајмиците од роднини кај 12 и позајмиците од пријатели кај осум жени.

Просечно, жените користеле 1,9 различни извори на средства, а 64% користеле два или повеќе извори. Ова покажува дека ниту еден извор сам по себе не бил доволен и дека жените биле принудени да комбинираат кредити, семејна помош, позајмици и наследство.

Наследството го користеле 18 жени во вкупен износ од 19.904.000 денари, главно за домување, имот и покривање долгови. Наместо да претставува дополнителна сигурност, наследството било потрошено за справување со последиците од насилството.

Помошта од родителите изнесува 8.135.000 денари. Ова покажува дека родителското семејство во практика презема значителен дел од товарот што не е покриен преку институционални механизми за поддршка.

3.10. Задолжувањето ги продолжува економските последици со години по престанокот на насилството

Кредит користеле 29 жени, во вкупен износ од 15.225.500 денари. Кредитите биле земани за кирија, преселување, опремување на домот, судски и адвокатски трошоци, сметки, храна, долгови на сопругот, купување или доплата за стан и други основни и долгорочни потреби.

Од жените што користеле кредити, 24 и натаму ги отплаќаат. Месечните рати најчесто се движат од 3.000 до 10.000 денари, но кај дел од жените достигнуваат 20.000 или 25.000 денари. Кај одделни случаи отплатата трае 10, 16 или 20 години.

Ова покажува дека задолжувањето не претставува привремено решение. Кредитите земени за надминување на непосредните последици од насилството се претвораат во долгорочни финансиски обврски, кои со години ја намалуваат можноста на жените да обезбедат стабилност, домување, заштеди и економска независност.

И покрај долготрајноста и висината на обврските, жените немаат на располагање посебен механизам за финансиско советување, проценка на одржливоста на долгот или посредување за негово репрограмирање и олеснување.

3.11. Постојните системски мерки се фрагментирани и не го покриваат целокупниот економски товар

Иако постојат одделни права и мерки во системите за здравство, социјална заштита и вработување, анализата покажува дека тие не функционираат како поврзан механизам за економско закрепнување.

Постојниот систем не обезбедува сеопфатна индивидуална проценка на економската состојба на жената, која истовремено би ги опфатила нејзините приходи, изгубените приходи, долговите, станбените и здравствените потреби, трошоците за децата и можностите за вработување. Поради тоа, поддршката најчесто се обезбедува фрагментарно, без индивидуален план за економска стабилизација и долгорочно закрепнување.

Жените формално се препознаени како приоритетна категорија во програмите за вработување, но мерките не се доволно приспособени на нивните специфични потреби, како што се траумата, долгорочната невработеност, ниското образование, прекинатиот работен континуитет и потребата од флексибилност. Не постои воспоставена континуирана координација меѓу центрите за социјална работа и центрите за вработување, ниту систем за следење дали жените се вклучиле во мерките, се вработиле, го задржале работното место и постигнале економска независност.

Постојните мерки не обезбедуваат ниту посебна поддршка за работодавачите при вработување и задржување на жените што претрпеле семејно насилство. Последиците од насилството, како што се потребата од отсуство, нарушеното здравје, психолошката траума и потребата од флексибилност, може да ја отежнат нивната положба на работното место доколку работодавачите не добијат соодветни насоки, стручна поддршка и стимулации.

Дополнителна пречка претставува тоа што пристапот до дел од активните мерки е условен со формално евидентирање како невработено лице, поради што жените што не се евидентирани или се ангажирани во неформалната економија можат да останат надвор од системот на поддршка.

Во здравството, законското право на бесплатни услуги не е целосно операционализирано. Во социјалната заштита, еднократната парична помош ретко се нуди и користи. Во областа на домувањето не постојат доволно достапни долгорочни решенија, поради што најголемиот дел од товарот го преземаат жените и нивните семејства.

Дополнително, не постои посебна и доволно финансирана буџетска рамка што ќе обезбеди континуирана финансиска, станбена и економска поддршка во периодот на закрепнување.

Институциите не прибираат и не поврзуваат систематски податоци за економското насилство, изгубените приходи, трошоците, задолжувањето, станбената состојба и долгорочните исходи од обезбедената поддршка. Поради тоа, не може целосно да се процени дали постојните мерки придонесуваат за реална економска стабилизација и независност на жените.

Оттука, проблемот не е само во недостигот на поединечни мерки, туку и во отсуството на интегриран систем што истовремено ќе ги поврзе безбедноста, закрепнувањето, домувањето, приходите, вработувањето и финансиската стабилизација.

4. ПРЕПОРАКИ

4.1. Воспоставување интегриран систем за економско закрепнување

- Да се препознае економското насилство како суштинска димензија на семејното насилство и системски да се вклучи во проценката на ризикот, индивидуалните планови за заштита и мерките за поддршка.
- Да се воспостави интегриран модел на економско закрепнување што ќе ги поврзе социјалната заштита, вработувањето, здравството, домувањето и пристапот до правда.
- За секоја жена да се подготвува индивидуален план за економска стабилизација, врз основа на нејзините приходи, долгови, станбена состојба, работен статус, здравствени потреби и обврски кон децата.

4.2. Обезбедување директна финансиска поддршка

- Да се воспостави посебна повеќемесечна преодна финансиска помош за жените што ја напуштаат насилната средина, чија висина и времетраење ќе се утврдуваат според реалните трошоци и потреби за домување, храна, здравствена заштита, правна помош и грижа за децата.
- Да се унапреди пристапот до еднократната парична помош преку задолжително информирање, поедноставена постапка и доследна примена од страна на центрите за социјална работа.
- Да се воспостават механизми за надоместување на изгубените приходи и финансиска поддршка за жените што ја изгубиле работата, биле принудени да отсутствуваат или пропуштиле можности за заработка како резултат на семејното насилство.
- Да се воспостави посебна буџетска програма или фонд за финансирање на мерките за економско закрепнување, домување и финансиска стабилизација на жените што претрпеле семејно насилство.

4.3. Приспособување на мерките за вработување

- Да се развијат таргетирани мерки за вработување за жените што претрпеле семејно насилство, особено за жените со ниско образование, долг период на невработеност и прекинат работен континуитет.
- Постојните програми за самовработување и субвенционирано вработување да се приспособат преку флексибилни критериуми, менторство, обука, психолошка поддршка и постепено вклучување на пазарот на трудот.
- Да се воспостави законска обврска за координација и размена на информации меѓу Центрите за социјална работа и центрите за вработување, како и систем за следење на вклучувањето во мерките, вработувањето, задржувањето на работното место и приходите на жените.
- Да се обезбедат дополнителни финансиски стимулации и стручна поддршка за работодавачите што ќе вработат и ќе го задржат работното место на жена што претрпела семејно насилство.

- Да се воведи посебно платено отсуство од работа и можност за флексибилни работни услови за жените што претрпеле семејно насилство, заради здравствено и психолошко закрепнување, обезбедување заштита и учество во судски и административни постапки, без ризик од губење на работното место.
- Пристапот до активните мерки за вработување да не зависи исклучиво од формалното евидентирање како невработено лице, а програмите да обезбедуваат обука, менторство, кариерно советување и долгорочна поддршка за задржување на работното место.

4.4. Обезбедување безбедно и одржливо домување

- Да се воспостават достапни станбени решенија, вклучително итно и преодно сместување, субвенционирана кирија, социјално домување и долгорочна поддршка за обезбедување самостоен дом.
- Да се обезбеди финансиска помош за преселување, депозит, кирија и режиски трошоци, мебел и основно опремување, административни трошоци и транспорт.
- При планирањето на станбената поддршка да се земе предвид дека останувањето во истиот дом не секогаш значи безбедност, туку може да претставува принуден избор поради немање алтернатива.

4.5. Целосно остварување на здравствените права

- Да се операционализира законското право на бесплатни здравствени услуги преку обезбедување финансиски средства, јасна постапка, соодветни обрасци и интегрирање во електронскиот здравствен систем, без административни услови што неоправдано го ограничуваат пристапот, вклучително задолжително претходно пријавување на насилството во полиција.
- Да се обезбеди пристап до задолжително здравствено осигурување за жените без приходи или формален основ на осигурување.
- Да се прошират покриените услуги и трошоци, особено за лекови, специјалистички прегледи, дијагностика, психолошка поддршка и болничко лекување.
- Психолошката поддршка да се интегрира во мрежата на јавно финансирани здравствени услуги и да биде редовно достапна и бесплатна за жените што претрпеле семејно насилство.
- Да се прошири позитивната листа на лекови и да се ревидира методологијата за утврдување на доплатата, особено за лековите потребни за долготрајно психолошко и психијатриско лекување.

4.6. Заштита од долгови и долгорочно задолжување

- Да се развијат механизми за финансиско советување и поддршка за жените што отплаќаат кредити и долгови поврзани со последиците од насилството.
- Да се разгледаат можности за субвенционирање, репрограмирање или друг вид олеснување на кредитните обврски кога тие се поврзани со домување, основни животни потреби, правни постапки или долгови преземени од сторителот.

- Да се обезбедат навремена директна финансиска помош и достапни механизми за финансиско советување, со цел жените да не бидат принудени да користат нови или неповолни кредитни производи за покривање на основните потреби.

4.7. Заштита на имотните и финансиските права

- Да се обезбеди бесплатна правна помош за утврдување и заштита на вложувањата на жените во заеднички имот, имот во сопственост на сторителот и семејни бизниси.
- Да се обезбедат достапни и ефикасни судски механизми за докажување и остварување на побарувањата на жените за вложувања во имот, отплатени долгови, вложувања во семеен бизнис и уништена покуќнина или лични предмети.
- При решавањето на имотните прашања да се земе предвид економскиот придонес на жените во одржувањето на домаќинството, грижата за децата и поддршката на семејниот бизнис.

4.8. Подобрување на податоците и институционалната одговорност

- Институциите да прибираат и објавуваат родово разделени податоци за економското насилство, изгубените приходи, трошоците, задолжувањето, станбената состојба и користењето на мерките за поддршка.
- Да се следат долгорочните исходи од институционалната поддршка, вклучително вработувањето, приходите, домувањето, задолженоста и економската независност на жените.
- Буџетското планирање во областите на социјална заштита, здравство, вработување и домување да се заснова на реалните економски последици од семејното насилство утврдени преку вакви анализи.

5. ПРОФИЛ И ЕКОНОМСКА ПОЛОЖБА НА ЖЕНИТЕ

Демографски податоци

Две третини од жените (67%) се на возраст од 31-40 години (23), односно 41-50 години (10). Останатите жени се главно на возраст од 21-30 години (9) а помалиот дел од нив припаѓаат на возрасната група од 51 до 60 години (4), како и над 60 години (3). Според националната припадност, мнозинството од жените се Македонки (37), а помалку се застапени Албанките (4), Србинките (3), Турчинките (3) и жените од друга етничка припадност. Во однос на нивото на образование, повеќе од половина од жените имаат завршено средно образование (25), а скоро третина од нив имаат завршено високо образование (15), додека помалку се застапени жените со основно образование (5) и незавршено средно образование (2). Една жена има незавршено основно образование, додека една жена го има стекнато највисокото ниво на образование со завршени постдипломски студии.

Работен статус

Работниот статус и висината на приходите на жените претставуваат клучни фактори во однос на нивната можност да ги надоместат трошоците со кои се соочуваат како резултат на семејното насилство. Од вкупно 49 жени, најголемиот дел се формално вработени (35 жени или околу 71%), додека помал дел се невработени (6 жени). Дополнително, 5 жени се евидентирани под категоријата „друго“, од кои 4 се ангажирани во неформалната економија, а една жена остварува приходи преку сезонска работа во странство.

Табела 1. Работен статус

Работен статус	Број на жени
Вработена	34
Вработена за сопствена сметка	1
Студентка	1
Невработена	6
Пензионерка	2
Друго	5
ВКУПНО	49

Приходи и способност за покривање на трошоци

Анализата на приходите покажува значајни разлики во економската положба на жените. Вкупните месечни приходи изнесуваат 1.743.500 денари, при што просечниот приход по жена изнесува 35.581 денари за сите жени, односно 39.625 денари ако се земат предвид само жените кои остваруваат приходи.

Во најнеповолна положба се 5 жени кои не остваруваат никакви приходи, од кои 4 се невработени, а една е студентка. Дополнително, две од невработените жени се кориснички на парична помош од областа на социјалната заштита, односно 8.000 денари гарантирана минимална помош (ГМП), како и 22.000 денари додаток за комбинирана поддршка (додаток за трето дете и ГМП).

Во неповолна положба се и жените ангажирани во неформалната економија (4 од 49), чии просечни месечни приходи изнесуваат 21.750 денари, што е под нивото на минималната нето плата во државата (24.379 денари во 2025 година). Ова укажува на нивна зголемена економска ранливост и ограничени можности за финансиска стабилност.

За разлика од нив, жените кои се формално вработени (35 од 49) остваруваат значително повисоки приходи, со просек од 40.185 денари, што е за 84% повеќе од приходите на жените во неформалната економија. Сепак, дистрибуцијата на приходите покажува дека најголемиот дел од овие жени (25 од 35) имаат приходи под просечната нето плата во државата, најчесто во опсег од 30.000 до 40.000 денари. Помал дел остваруваат приходи од 40.000 до 50.000 денари (4 жени), додека дел од жените (6) имаат приходи од 60.000 денари и повеќе.

Пензионерките (2 жени) остваруваат стабилни, но ограничени приходи од околу 30.000 денари месечно. Највисоки приходи остварува една жена која работи во странство на брод, со месечен приход од над 160.000 денари, што значително отстапува од останатите и влијае врз вкупниот просек.

Табела 2. Распределба на месечни приходи

Висина на месечни приходи	Број на жени	Процент
Без приходи	5	10,2%
До минимална плата (24.379 денари)	8	16,3%
24.380 – 30.000	6	12,2%
30.001 – 40.000	13	26,6%
40.001 – 50.000	11	22,5%
60.000 и повеќе	6	12,2%
ВКУПНО	49	100%

- Просечен месечен приход (сите жени): 35.581 денари
- Просечен месечен приход (жени со приходи): 39.625 денари
- Минимална нето плата (2025): 24.379 денари
- Просечна нето плата во државата (2025): 45.202 денари

Споредбата со просечната плата во државата покажува уште понеповолна економска положба на жените. Просечниот месечен приход на сите жени (35.581 денари), како и

приходот на жените кои остваруваат приходи (39.625 денари) е под просечната нето плата во државата за 2025 година од околу 45.200 денари.

Само 9 жени имаат приходи повисоки од просечната нето плата, додека 40 од 49 жени, односно 82%, остваруваат приходи под овој износ или воопшто немаат приходи. Дури и кога се земаат предвид само жените кои остваруваат приходи, мнозинството од нив (71%) остануваат под нивото на просечната плата. Истовремено, 26,5% од жените немаат приходи или остваруваат приходи под минималната плата, што укажува на изразена економска ранливост.

Овие наоди укажуваат дека економската ранливост не е ограничена само на жените без приходи или со најниски примања, туку опфаќа значително поширок дел од жените, вклучително и формално вработените. Ваквата состојба укажува на структурна економска несигурност и ограничена финансиска стабилност, што директно влијае врз способноста на жените да ги надминат последиците од семејното насилство и да обезбедат соодветни услови за живот за себе и своите деца.

Оттука, работниот статус сам по себе не е доволен индикатор за економска сигурност, а ограничените и нестабилни приходи значително ја намалуваат способноста на жените да ги покријат трошоците поврзани со последиците од семејното насилство, кои се детално образложени во следниот дел од анализата.

Клучни наоди

- 71% од жените се формално вработени
- 26,5% се без приходи или со приходи под минимална плата
- 82% се без приходи или со приходи под просечната плата во државата
- Просечниот месечен приход по жена изнесува 35.581 денари

6. ИЗГУБЕНИ ПРИХОДИ И ТРОШОЦИ ПОВРЗАНИ СО РАБОТНИОТ СТАТУС

Насилството има директно влијание врз економската состојба на жените, не само преку појава на дополнителни трошоци, туку и преку губење или намалување на приходите. Во овој контекст, економските последици се манифестираат преку забрана за вклучување на пазарот на трудот, губење на работа, намалена работна ангажираност, отсуства од работа, како и ограничени можности за професионално напредување. Ваквите состојби резултираат со значителни финансиски загуби, кои дополнително ја влошуваат економската положба на жените и ја зголемуваат нивната зависност. Особено значајно е што дел од овие економски загуби не произлегуваат од директни трошоци, туку од ограничувања во пристапот до работа и приход, што претставува форма на економско насилство. Во анализата што следи се разгледуваат изгубените приходи и трошоците поврзани со работниот статус, со цел да се утврди обемот на економските последици од семејното насилство и нивното влијание врз економската благосостојба на жените.

Забрана да работат како форма на економско насилство

Забраната за работа е вклучена како посебен параметар затоа што претставува директна форма на економско насилство, преку која насилникот ја ограничува можноста на жената да остварува приходи и да обезбеди економска независност. Овој параметар е особено важен затоа што последиците од ваквата контрола не се исцрпуваат само во моментот кога жената е спречена да работи, туку може долгорочно да влијаат врз нејзината вклученост и конкурентност на пазарот на трудот, висината на приходите и можностите за професионален развој.

Скоро половина од жените (24 од 49, односно 49%) изјавиле дека насилникот им забранувал да работат, што укажува на значително присуство на економско насилство. Кај 6 од нив (25%) забраната резултирала со невклучување на пазарот на трудот, односно тие не работеле. Останатите 18 жени (75%) не се откажале од работата или од намерата да се вработат и покрај противењето и притисокот од насилникот. Ова покажува дека економското насилство не се манифестира само преку целосно спречување на жените да работат, туку и преку обиди да се откажат од работата или да не се вклучат на пазарот на трудот, со цел да се ограничи нивната економска независност.

Жените кај кои забраната резултирала со невклучување на пазарот на трудот (6) се наоѓаат во најизразена економска ранливост, што се потврдува преку нивното пониско образовно ниво, сегашниот работен статус и ограничените можности за вработување. Четири од овие жени и понатаму се невработени, една работи во неформалната економија и остварува приход од 12.000 денари, што е значително под нивото на минималната плата, додека само една е формално вработена и остварува месечен приход од 27.000 денари, несразмерно низок во однос на нејзиното високо образование. Фактот дека 5 од 6 жени од оваа група ја изгубиле работата како резултат на семејното насилство покажува дека забраната за работа не претставува само моментално ограничување, туку може да создаде долгорочни последици врз нивната економска независност, вработливост и можност за излез од насилната средина.

Жените кои продолжиле да работат или настојувале да се вработат и покрај забраната (18) се наоѓаат во релативно поповолна економска положба. Најголемиот дел од нив имаат завршено средно образование (9) или високо образование (6), додека помал дел имаат завршено само основно образование. Мнозинството од овие жени се формално вработени (13 од 18) и остваруваат просечни месечни приходи од 43.538 денари, додека три жени се вклучени во неформалната економија со просечна заработувачка од 25.000 денари. Само две жени од оваа група се невработени и не остваруваат приходи. Во споредба со жените кај кои забраната резултирала со невклучување на пазарот на трудот, кај оваа група загубата на работа како последица од семејното насилство е значително поретка: работата ја изгубиле 5 од 18 жени. Ова покажува дека нивната способност да останат или да се вклучат на пазарот на трудот и да задржат сопствени приходи придонела за поголема економска отпорност. Сепак, нивната поповолна економска положба не го поништува фактот дека биле изложени на притисок, противење и обиди за ограничување на нивната економска независност.

Жените на кои не им било забрането да работат (25) се наоѓаат во најповолна економска положба, што се гледа преку нивниот работен статус, стабилноста на приходите и помалиот ризик од губење на работа. Најголемиот дел имаат завршено средно образование (15), а 8 имаат високо образование (8). Од нив, 21 жена е формално вработена и остварува просечен месечен приход од 43.730 денари. Само една жена не остварува приходи бидејќи е студентка, додека една е пензионерка со месечна пензија од 30.000 денари. Во оваа категорија е и жената која работи во странство и остварува највисоки приходи од сите жени опфатени со истражувањето. Овие жени се и најмалку погодени од губење на работата како последица од семејното насилство. Работата ја изгубиле 5 од 25 жени, односно една петина, што е значително пониска пропорција во однос на жените кај кои забраната резултирала со невклучување на пазарот на трудот. Ова укажува дека отсуството на директна контрола врз правото на работа е поврзано со поголема економска стабилност и помала изложеност на дополнителни економски последици од насилството.

Табела 3. Дали на жените им било забрането да работат

Забрана за работа	Број на жени	Процент (%)
Да, ми забрануваше, не работев	6	12%
Да, ми забрануваше, работев	18	37%
Не ми забрануваше	25	51%
ВКУПНО	49	100%

Споредбата меѓу трите категории покажува јасна поврзаност меѓу изложеноста на забрана за работа и економската положба на жените. Жените кај кои забраната резултирала со невклучување на пазарот на трудот имаат највисока застапеност на невработеност, најниски приходи и најограничени можности за повторно вклучување на пазарот на трудот. Жените кои не се откажале од работата или од намерата да се вработат се во поповолна положба, но и тие биле изложени на притисок и контрола врз нивните

работни одлуки и економска автономија. Најповолна економска положба имаат жените на кои не им било забрането да работат, што ја потврдува поврзаноста меѓу економското насилство и зголемената економска ранливост.

Изгубена работа како резултат на семејното насилство

Губењето на работа е вклучено како посебен параметар затоа што претставува една од најтешките економски последици од семејното насилство. За разлика од привремените прекини во работниот ангажман, губењето на работа има потенцијал да создаде долгорочни последици врз економската сигурност на жените, нивната вработливост и можностите за економско осамостојување.

Последиците од семејното насилство, како физичките повреди, психолошката траума, нарушеното здравје, честите отсуства од работа и континуираниот притисок од сторителот, негативно влијаат врз способноста на жените да го задржат работното место. Особено загрижува тоа што жените кои претходно биле изложени на забрана за работа се и најчесто погодени од губење на работа, што покажува дека економската контрола и губењето на работното место меѓусебно се надополнуваат и ја продлабочуваат економската зависност на жените. Губењето на работа не претставува само моментален прекин на приходите, туку создава и долгорочни последици врз економската сигурност на жените, како што се невработеноста, која го отежнува покривањето на основните животни трошоци, ја зголемува зависноста од семејството, државната поддршка или сторителот, а воедно ги намалува и можностите за повторно вклучување на пазарот на трудот.

Пресметката на изгубените приходи поради изгубена работа се заснова на вкупниот износ на приходи што жените не ги оствариле во периодот кога биле без работа како директна последица на семејното насилство. При пресметката е направена разлика помеѓу три категории на жени, во зависност од нивниот сегашен статус на пазарот на трудот и достапноста на податоци за приходите. Кај жените кои се формално вработени, загубата е пресметана врз основа на нивните тековни нето приходи, помножени со бројот на месеци во кои не работеле поради насилството. Кај жените ангажирани во неформалната економија, пресметката исто така се темели на нивните тековно пријавени месечни приходи, помножени со бројот на месеци на невработеност. Кај жените кои и понатаму се невработени, загубата е проценета врз основа на минималната нето плата, бидејќи нивните квалификации одговараат на занимања како хигиеничарка, продавачка и шивачка. Со оглед дека тие и понатаму не работат, пресметката е направена за период од 12 месеци.

Овој пристап овозможува да се добие појасна слика за економските последици од изгубената работа, но истовремено упатува и на одредени методолошки ограничувања. Имено, кај жените кои се невработени загубата се проценува врз основа на минималната плата, како нормативен праг на можни приходи, додека кај жените од неформалната економија пресметките се базираат на нивните реално пријавени приходи, кои вообичаено се пониски од минималната плата. Тоа значи дека проценетите загуби кај невработените жени може да изгледаат повисоки од загубите кај жените во неформалната економија, иако и двете категории се наоѓаат во изразено ранлива положба.

Дополнително, реалните економски последици кај жените ангажирани во неформалната економија веројатно се и поголеми од прикажаните, имајќи предвид дека нивните пријавени нето приходи се под нивото на минималната нето плата, а истовремено тие не остваруваат ниту придобивки што произлегуваат од бруто платата, како социјално и здравствено осигурување, платено боледување и други права од работен однос. Оттука, овие разлики треба да се толкуваат внимателно, како одраз не само на реалната економска состојба, туку и на различната основа за пресметка.

Речиси една третина од жените, односно 15 жени (31%), ја изгубиле работата како резултат на семејното насилство. Тоа значи дека речиси секоја трета жена опфатена со истражувањето го изгубила работното место како директна последица од семејното насилство. Вкупно, изгубените приходи поради изгубена работа изнесуваат 3.549.644 денари, односно во просек 236.643 денари по засегнатата жена.

Вкупната загуба кај жените што повторно се вработиле изнесува 2.390.000 денари, односно околу две третини од вкупниот износ, додека просечната загуба по жена изнесува 266.556 денари. Опсегот на загуби во периодот на невработеност се движи од 120.000 до 450.000 денари, што укажува дека дури и кога жените повторно успеваат да се вклучат на пазарот на трудот, периодот на невработеност предизвикан од насилството создава значителни финансиски последици.

Кај жените кои по губењето на работата се ангажирале во неформалната економија, вкупната загуба изнесува 282.000 денари, а просечната 94.000 денари. Иако овие износи се пониски, тие не упатуваат на помала ранливост, туку на потешкотиите со кои овие жени се соочуваат при повторното вклучување на пазарот на трудот. Имено, поради ограничените можности за формално вработување и потребата да обезбедат каков било приход, тие се принудени да прифатат неформални работни ангажмани со ниски и нестабилни примања, кои во суштина остануваат под нивото на минималната плата. Во таа смисла, изгубената работа кај овие жени не значи само прекин на претходните приходи, туку и влегување во понесигурни и полошо платени форми на работа, што дополнително ја продлабочува нивната економска ранливост.

Кај жените кои и понатаму се невработени, вкупната загуба изнесува 877.644 денари, односно 292.548 денари по жена. Иако оваа група е малобројна, висината на проценетата загуба укажува на долгорочните последици од губењето на работа, особено кога жените остануваат трајно или подолг период исклучени од пазарот на трудот. Во нивниот случај, изгубената работа не претставува само еднократен економски удар, туку и продолжена состојба на невработеност и зависност.

Табела 4. Изгубени приходи поради изгубена работа по основа на пресметка и статус на жените

Категорија на жени	Вкупно жени	Тековна нето плата	Опсег на загуби	Вкупна загуба	Просечна загуба (денари)
Вработени	9	Нето плата по вработување	120.000 - 450.000	2.390.000	266.556
Неформално вработени	3	Тековни месечни приходи	60.000 - 150.000	282.000	94.000
Невработени	3	Минимална нето плата (проценети потенцијални приходи)	292.548	877.644	292.548
ВКУПНО	15	/	60.000 - 450.000	3.549.644	236.643

Овие податоци потврдуваат дека губењето на работа е една од најтешките економски последици од семејното насилство, бидејќи не само што води кон непосреден прекин на приходите, туку создава и долгорочна економска несигурност. Ова е особено изразено кај жените со ниски квалификации, нестабилни работни ангажмани и ограничени можности за повторно вклучување на пазарот на трудот.

Табела 5. Жени кои изгубиле работа според сегашен работен статус и ниво на образование

Сегашен статус на жените	Вкупно жени	Основно образование	Незавршено средно образование	Средно образование	Високо образование
Повторно вработени	9	0	0	5	4
Ангажирани во неформална економија	3	2	1	0	0
И понатаму невработени	3	1	1	1	0
ВКУПНО	15	3	2	6	4

Податоците покажуваат јасна поврзаност помеѓу сегашниот работен статус на жените што ја изгубиле работата како резултат на насилството и нивото на образование. Жените кои повторно се вработиле (9) имаат релативно поповолна образовна структура, при што пет

имаат завршено средно образование, а четири високо образование. За разлика од нив, жените кои по губењето на работата се ангажирале во неформалната економија (3) или и понатаму се невработени (3) претежно имаат пониско образование, односно две имаат основно образование, а една незавршено средно образование.

Кај жените кои и понатаму се невработени една има основно, една незавршено средно и една средно образование. Овие податоци укажуваат дека жените со пониско образование значително потешко повторно се вклучуваат во формалниот пазар на трудот по губењето на работата. Наместо тоа, тие почесто остануваат невработени или се принудени да прифатат неформални и понесигурни форми на работа.

Оттука, губењето на работа не ги погодува сите жени на ист начин, туку има подолгорочни и потешки последици кај жените со пониско образование, кај кои и можностите за повторно вработување се поограничени. Ова дополнително потврдува дека семејното насилство ја продлабочува постојната економска ранливост и особено ги погодува жените кои и претходно имале послаба позиција на пазарот на трудот.

Анализата покажува дека губењето на работа претставува една од најтешките економски последици од семејното насилство. Освен непосредната загуба на приходи, тоа создава долгорочна економска несигурност, ја намалува можноста за повторно вработување и ја продлабочува економската зависност на жените. Последиците се најизразени кај жените со пониско образование и ограничени можности за вклучување на формалниот пазар на трудот, што укажува дека семејното насилство не само што предизвикува моментална економска штета, туку ги продлабочува и веќе постојните социјални и економски нееднаквости.

Отсуство од работа

Покрај изгубените приходи поради забраната да работат или губењето на работата како резултат на семејното насилство, жените се соочиле и со дополнителни економски последици поради отсуство од работа. Отсуството од работа е вклучено како параметар затоа што претставува чест, но недоволно видлив облик на економска штета што произлегува од семејното насилство. Жените може да отсуствуваат поради здравствените и психолошките последици од насилството, учество во судски и административни постапки, грижа за децата или потребата да ја заштитат сопствената безбедност. Иако отсуството не секогаш резултира со губење на работното место, тоа може да доведе до намалени приходи, користење неплатено отсуство и исцрпување на деновите од годишен одмор. Особено неповолна е положбата на жените во неформалната економија, кои по правило немаат пристап до платено боледување и други права што произлегуваат од формално заснован работен однос.

Вкупно 24 жени отсуствувале од работа поради семејното насилство. Повеќе од половина од жените кои биле формално вработени (19 од 35) отсуствувале од работа. Најголемиот дел од нив отсуствувале од работа по еден основ (14 од 19), од кои најголемиот дел користеле боледување (10), три жени користеле денови од одмор, додека една жена користела неплатено отсуство. Дополнително, три жени отсуствувале од работа по два различни основи, а две жени по сите три основа во текот на годината. Сите 4 жени кои се

дел од неформалната економија отсутствувале од работа, при што три од нив користеле неплатено отсуство од работа, додека една жена ги искористила деновите од одмор за време на отсуството поради семејното насилство. Дополнително, една жена која е невработена пријавила дека во рамките на претходниот работен однос отсутствувала од работа по основ на неплатено отсуство.

Табела 6. Основи за отсуство од работа кај формално вработени жени

Вид на отсуство	Број на жени	Процент од формално вработените жени кои отсутствувале (%)
Само боледување	10	53%
Само денови од одмор	3	16%
Само неплатено отсуство	1	5%
Боледување, денови од одмор	2	10%
Боледување, неплатено отсуство	1	5%
Боледување, денови од одмор и неплатено отсуство	2	10%

Вкупниот број на денови на отсуство изнесувал 473, од кои 273 денови се однесуваат на боледување, 86 на денови од одмор и 114 на неплатено отсуство. Во просек, жените отсутствувале од работа по 19,7 дена во текот на годината. Најголем дел од деновите на отсуство се однесуваат на боледување, што упатува на значајно влијание на здравствените последици од насилството врз работната способност на жените. Сепак, значителен број денови отпаѓа и на користење денови од одмор и особено неплатено отсуство, што покажува дека жените не секогаш можеле да ги надоместат последиците од насилството преку формалниот систем на боледување.

Кај формално вработените жени, вкупниот број на денови на отсуство изнесувал 410, од кои 272 денови биле боледување, 71 ден од одмор и 67 денови неплатено отсуство. Во просек, овие жени отсутствувале од работа по 21,6 дена во текот на годината. За разлика од нив, кај неформално вработените и невработената жена што претходно остварувала повремени приходи, вкупниот број на денови на отсуство изнесувал 62 дена, од кои 15 дена од одмор и 47 дена неплатено отсуство. Во просек, овие жени отсутствувале од работа 12,4 дена. Иако бројот на денови на отсуство кај оваа група е понизок, структурата на отсуството е понеповолна, бидејќи кај нив воопшто не е користено боледување, а најголем дел од деновите се однесуваат на неплатено отсуство, што значи и подиректна загуба на приходи.

Табела 7. Денови на отсуство од работа

Вид на отсуство	Број на денови	Број на жени	Просечен број на денови по жена
Боледување	272	16	17
Денови од одмор	86	7	12
Неплатено отсуство	114	8	14
Вкупно	472	24	19,7

Висината на надоместокот за време на боледување зависи од важечките законски и колективни одредби, должината и основот на привремената спреченост за работа, како и од секторот во кој е вработена жената. Во применетата пресметка се користени стапките што важеле за конкретните работни односи на испитаничките. Кај дел од жените надоместокот бил понизок од редовната плата, поради што тие претрпеле делумна загуба на приходи и покрај тоа што отсуството било покриено со боледување.

Кај жените вработени во јавниот сектор, Општиот колективен договор предвидува надоместок од 70% за период до 7 дена, 80% за период од 8 до 15 дена и 90% за период подолг од 15 дена, додека за одредени случаи надоместокот изнесува 100%. Боледувањето подолго од 30 дена е на товар на задолжителното здравствено осигурување. Кај жените вработени во приватниот сектор, при пресметката е применет надоместок од 70% од платата за боледување до 14 дена и 90% за боледување од 15 до 30 дена, додека за боледување подолго од 30 дена е применет надоместокот утврден со прописите за задолжително здравствено осигурување.

Сите 4 жени од јавниот сектор користеле боледување во траење до 7 дена, при што една жена користела боледување еднаш, две жени по двапати, а една жена три пати, при што секое отсуство траело 7 дена.

Иако кај формално вработените жени дел од овие отсуства се покриени преку системот на боледување, тие и натаму трпат намалени приходи, особено кога надоместокот не се исплаќа во полн износ. Кај жените вклучени во неформалната економија последиците се уште потешки, бидејќи отсуството речиси секогаш значи директна загуба на приход. Овие податоци укажуваат дека семејното насилство создава континуирани економски загуби и во ситуации кога жените формално го задржуваат работното место.

Вкупната проценета економска вредност на последиците од отсуството од работа изнесува 260.221 денари, односно во просек 10.843 денари за секоја од 24-те жени кои отсуствувале од работа. Загуба на приходи поради боледување имале 16 жени, во вкупен износ од 66.990 денари, односно во просек 4.187 денари по жена. Проценетата економска вредност на искористените денови од годишен одмор кај седум жени изнесува 82.998 денари, односно во просек 11.857 денари по жена. Загуба на приходи поради неплатено отсуство имале осум жени, во вкупен износ од 110.233 денари, односно во просек 13.779 денари по жена.

Иако боледувањето е најчесто користен вид на отсуство, просечната загуба на приходи по жена е значително пониска и изнесува 4.187 денари, бидејќи дел од приходите се надоместуваат преку системот на боледување. За разлика од тоа, просечната економска вредност на последиците од користењето денови од годишен одмор и неплатено отсуство е значително повисока. Кај неплатеното отсуство жените целосно го губат приходот за деновите кога не работат, додека кај годишниот одмор не доаѓа до намалување на платата, но жените ги исцрпуваат деновите што инаку би ги користеле за одмор и закрепнување.

Овие податоци укажуваат дека економските последици од отсуството од работа не се ограничуваат само на директно изгубениот приход, туку вклучуваат и исцрпување на правата од работен однос, што дополнително ја влошува економската положба на жените. Последиците се особено тешки кај жените во неформалната економија, кај кои отсуството речиси секогаш значи целосна загуба на приход.

Табела 8. Проценета економска вредност на последиците од отсуството од работа

Вид на отсуство	Број на жени	Вкупен износ	Просечна економска вредност по жена
Боледување	16	66.990	4.187
Денови од одмор	7	82.998	11.857
Неплатено отсуство	8	110.233	13.779
ВКУПНО	24	260.221	10.843

Забелешка: Просечната економска вредност е пресметан врз основа на бројот на жени кои отсуствувале од работа (24), додека просечните трошоци по категорија се пресметани врз основа на бројот на жени засегнати од конкретниот вид на отсуство. Збирот по категории е поголем од вкупниот број на жени, бидејќи дел од жените користеле повеќе од еден вид на отсуство.

Имајќи предвид дека пресметките се засноваат на тековните приходи или на нормативно утврдени износи, реалните трошоци поради отсуство од работа може да бидат и повисоки од прикажаните, особено кај жените со повисоки примања или кај жените чии реални приходи пред отсуството биле повисоки од оние употребени како основа за пресметка.

Отсуството од работа претставува значајна, но често скриена економска последица од семејното насилство, бидејќи создава намалени приходи, директни финансиски загуби и исцрпување на правата од работен однос дури и кога жените формално го задржуваат работното место. Последиците се најтешки кај жените во неформалната економија, кај кои отсуството најчесто значи директна и целосна загуба на приход.

Фактот што жените биле принудени да користат боледување, денови од годишен одмор или неплатено отсуство покажува дека не постои посебно право на отсуство од работа

поврзано со семејното насилство. Поради тоа, времето потребно за здравствено и психолошко закрепнување, обезбедување заштита, грижа за децата и учество во судски и административни постапки се покрива преку постојните права од работен однос, често со намалување на приходите или со исцрпување на деновите наменети за одмор. Кај дел од жените постои и потреба од привремено приспособување на работното време и организацијата на работата, со цел истовремено да го задржат работното место и да се справат со последиците од насилството.

Дополнителни економски последици поврзани со работата и приходите

Семејното насилство создава и дополнителни економски последици поврзани со работата и приходите, кои не се ограничуваат само на губење на работата и отсуство од работа. Дел од жените биле парично казнети поради неизвршување на работните задачи, дел пропуштиле можности за напредување во кариерата и повисока заработувачка, додека други пријавиле дополнителни последици што довеле до намалување на приходите, пропуштени можности за заработка и продлабочена финансиска несигурност.

Најзастапена последица е ненапредувањето во кариерата, пријавено од 14 жени, со вкупна проценета загуба на приходи од 692.500 денари, односно во просек 49.464 денари по жена. Овој наод укажува дека насилството не влијае само врз моменталната работна способност на жените, туку и врз нивниот долгорочен професионален развој и можностите за повисока заработувачка. Дополнително, три жени биле парично казнети на работа, при што вкупната директна финансиска загуба изнесувала 47.000 денари, односно 15.667 денари по жена.

Табела 9. Дополнителни финансиски последици од семејното насилство

Вид на последица	Број на жени	Вкупна проценета финансиска загуба	Просечна проценета загуба по жена
Парично казнета поради неизвршување на работни задачи	3	47.000	15.667
Ненапредување во кариерата	14	692.500	49.464
Други последици ¹	3	252.000	84.000
Вкупно	20	991.500	49.575

Категоријата „други последици“ во Табела 9 ги опфаќа само жените кај кои било можно да се утврди конкретна парична вредност на пријавената последица. Одделно од тоа, поголем број жени во наративните одговори посочиле и други економски последици за кои не можело да се направи прецизна монетарна пресметка. Овие одговори се анализирани квалитативно и се прикажани во продолжение.

¹ Категоријата „други последици“ во Табела 9 ги опфаќа само жените кај кои било можно да се утврди конкретна парична вредност на пријавената последица. Одделно од тоа, поголем број жени во наративните одговори посочиле и други економски последици за кои не можело да се направи прецизна монетарна пресметка. Овие одговори се анализирани квалитативно и се прикажани во продолжение.

а) Намалени или пропуштени приходи

Во оваа група спаѓаат случаи на намалени месечни приходи на ново вработување, принудно прифаќање помалку платена работа, загуба на редовни месечни примања, пропуштени можности за дополнителна заработка, непродолжување на договори за работа, пропуштени можности за склучување на договори за работа, ограничен избор на работа, како и ограничувања за работа во ноќна смена или учество во службени патувања. Дел од жените пријавиле и намалени приходи поради боледување, доцнење на работа и инциденти на работното место, како и пропуштени можности за аплицирање на нови проекти или за добивање постојано вработување. Овие искази покажуваат дека семејното насилство не се манифестира само преку директна загуба на работа, туку и преку долгорочно ограничување на можноста на жените да остваруваат стабилни и повисоки приходи.

б) Задолжување и преземање туѓи долгови

Втората група последици се однесува на задолжување како механизам за надминување на финансиските последици од насилството. Жените наведуваат дека биле принудени да користат лични заштеди, да земаат кредити, да позајмуваат средства од роднини и пријатели, како и да влегуваат во долгорочни кредитни обврски поради недоволни лични приходи. Во одредени случаи, тие биле принудени и да отплаќаат долгови на сопругот, вклучително и преку извршител, што дополнително ја влошило нивната финансиска состојба. Овие наоди укажуваат дека насилството не создава само загуба на тековни приходи, туку и долгови и кредитни оптоварувања што имаат подолгорочни последици врз економската стабилност на жените.

в) Долгорочна егзистенцијална несигурност

Третата група последици се однесува на пошироката егзистенцијална несигурност што произлегува од ограничениот пристап до работа и приходи. Дел од жените наведуваат дека подолг период немале лични приходи, биле економски зависни од сопругот, не можеле трајно да се вработат ни по разводот, или останале со минимални приходи поради изгубени можности за вработување по струка и недостаток на работно искуство. Кај дел од жените оваа состојба директно довела до загрозувана егзистенција за нив и нивните деца. Овие искази покажуваат дека дополнителните економски последици поврзани со работата и приходите не треба да се сфатат само како поединечни загуби, туку како процес што води кон подолготрајна економска несигурност, зависност и ризик од сиромаштија.

Табела 10. Дополнителни економски последици идентификувани во наративните одговори²

Подгрупа на последици	Опис на последиците	Број на жени
Намалени или пропуштени приходи	Намалени месечни приходи на ново вработување, принудно прифаќање помалку платена работа, загуба на редовни месечни примања, пропуштени дополнителни приходи, непродолжување на договори, пропуштени можности за вработување, ограничен избор на работа, ограничувања за ноќна смена, службени патувања и дополнителна заработка	22
Задолжување и преземање туѓи долгови	Користење лични заштеди, земање кредити, позајмување од роднини и пријатели, отплата на долгови на сопругот, долгорочни кредитни обврски, блокирана сметка, финансиски оптоварувања поради неплатени долгови	15
Долгорочна егзистенцијална несигурност	Недоволни лични приходи за животни трошоци, долготрајна невработеност, економска зависност, неможност за трајно вработување, минимални приходи, загрозувана егзистенција за жената и децата	16

Забелешка: Еден ист наративен одговор може да опфати повеќе од една подгрупа, поради што збирот по категории е поголем од бројот на жени што пријавиле „други последици“.

Анализата на дополнителните последици покажува дека влијанието на семејното насилство врз економската положба на жените не се ограничува на непосредна загуба на работа или приход. Тоа го нарушува нивниот кариерен развој, го ограничува пристапот до подобро платена и постабилна работа, создава пропуштени можности за идна заработка и ги принудува жените да користат заштеди или да се задолжуваат. Кај дел од жените овие последици се јавуваат истовремено и создаваат долготрајна економска зависност, егзистенцијална несигурност и зголемен ризик од сиромаштија за нив и нивните деца.

И покрај значителниот обем на утврдените загуби, во постојниот систем не постои посебен механизам за надоместување на изгубените приходи или за финансиска поддршка на жените што ја изгубиле работата, биле принудени да отсутствуваат, претрпеле намалување на приходите или пропуштиле можности за заработка како резултат на семејното насилство. Еднократната парична помош од системот на социјална заштита не е наменета за компензација на ваквите загуби и не е поврзана со нивниот реален обем.

² Забелешка: Еден ист наративен одговор може да опфати повеќе од една подгрупа, поради што збирот по категории е поголем од вкупниот број на жени што пријавиле дополнителни економски последици. Вкупно, вакви последици пријавиле 39 жени.

Програми за вработување

Иако жените што претрпеле семејно насилство формално се препознаени како приоритетна категорија во Оперативниот план, постојните мерки не обезбедуваат пристап што одговара на специфичните последици што насилството ги има врз нивната вклученост на пазарот на трудот.

Во рамките на Оперативниот план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот за 2025 година, жените што претрпеле семејно насилство се препознаени како кориснички на мерките „поддршка за самовработување (претприемништво)“ за невработени лица и „субвенционирање на вработување“ кај постоен работодавач.

Програма за самовработување. Преку оваа програма треба да се поддржат невработените лица во основање сопствена фирма и формализирање на веќе постоечка неформална дејност. Вкупниот број на корисници е 1.378 лица, од кои 477 се жени.

Програма за субвенционирање на вработување. Целта на мерката е поддршка за вработување на невработени лица кои потешко се вклучуваат на пазарот на трудот. Вкупниот број на корисници е 612, од кои 346 жени, 317 млади до 29 годишна возраст и 19 Роми. Сепак, кај жените што претрпеле семејно насилство, самото субвенционирање на вработувањето не е доволно доколку не се адресираат и бариерите од страна на работодавачите. Работодавачите може да покажат резерви при нивното вработување или задржување на работното место, поради последиците од насилството, како што се отсуства од работа, инциденти на работното место, намалена продуктивност, здравствени и психолошки последици, како и потребата од дополнителна флексибилност и поддршка во работниот процес.

Дополнително, пристапот до овие мерки е поврзан со статусот на невработено лице во системот за вработување. Поради тоа, жените што не се формално евидентирани како невработени, како и оние што остваруваат ниски и нестабилни приходи во неформалната економија, може да останат надвор од опфатот на мерките иако се наоѓаат во изразено ранлива економска положба. Оттука, административниот статус не треба да претставува единствен критериум при проценката на потребата од поддршка.

Во изминатата година не беа преземени мерки за надминување на бариерите со кои се соочуваат жените што претрпеле семејно насилство при вклучувањето во програмите за вработување. Иако постојат општи програми за самовработување и субвенционирано вработување, тие не се адаптирани на специфичните потреби на жените со низок степен на образование, долгорочна невработеност, прекинат работен континуитет и трауматски последици од насилството, ниту обезбедуваат финансиски стимулации, практични насоки и стручна поддршка за работодавачите при вработувањето, приспособувањето на работниот процес и задржувањето на жените на работното место.

Анализата покажува дека клучниот проблем не е само во недоволната адаптираност на мерките, туку и во тоа што системот не обезбедува континуирана институционална поддршка по упатувањето на жените кон мерките за вработување.

Анализата покажува дека клучниот проблем не е само во недоволната адаптираност на мерките, туку и во начинот на кој жените се упатуваат и следат низ системот. Вклучувањето во оперативните мерки за вработување најчесто се реализира преку центрите за социјална работа, кои ги упатуваат жените кон центрите за вработување. Меѓутоа, по упатувањето не постои воспоставен механизам за континуирана комуникација, координација и размена на информации меѓу овие две институции. Центрите за социјална работа, како клучна влезна точка во системот за заштита и поддршка и како институции надлежни за мерки за заштита, привремени мерки и услуги, немаат повратна информација дали жените навистина се вклучиле во мерките, дали останале во програмата, дали се вработиле, дали го задржале работното место и дали остваруваат редовни приходи. На тој начин, упатувањето останува изолирана административна постапка, наместо дел од континуиран процес на поддршка и економско осамостојување.

Ова е особено важно затоа што економското зајакнување на жените што претрпеле семејно насилство не може да се сведе само на формално упатување кон мерки за вработување. Жените кои се трауматизирани од насилството и сè уште не закрепнале од претрпеното не можат секогаш веднаш да започнат сопствен бизнис или да одговорат на обврските кај работодавачите. Поради тоа, личното закрепнување на жените преку поддршка, услуги, права и мерки треба да се одвива паралелно со нивниот професионален развој и постепено вклучување на пазарот на трудот.

Отсуството на законска обврска за соработка и размена на информации помеѓу центрите за социјална работа и центрите за вработување, како и непостоењето на механизам за следење на исходите од упатувањето, значи дека институциите не располагаат со информации дали жените навистина се вклучиле во мерките, се вработиле и постигнале економско осамостојување.

Постојниот систем не обезбедува сеопфатна индивидуална проценка на економската состојба на жената, која истовремено би ги опфатила нејзините приходи, изгубените приходи, задолженоста, работниот статус, станбената состојба, здравствените потреби и обврските поврзани со децата. Поради тоа, поддршката најчесто се обезбедува фрагментарно, преку одделни права и мерки, без индивидуален план што ќе ги утврди приоритетите, потребните институционални интервенции и чекорите за долгорочна економска стабилизација.

Институциите не прибираат и не поврзуваат систематски податоци за економското насилство, изгубените приходи, трошоците што ги поднесуваат жените, задолжувањето, станбената состојба и долгорочните исходи од обезбедената поддршка. Отсуството на вакви податоци го ограничува следењето на тоа дали мерките довеле до стабилно вработување, одржливо домување, намалување на задолженоста и реална економска независност на жените.

Недостигот од систематски податоци влијае и врз буџетското планирање. Без проценка на реалните здравствени, станбени, работни, правни и финансиски последици од насилството, средствата во надлежните системи не можат да се планираат според реалниот обем и времетраење на потребите на жените.

7. ЗДРАВСТВЕНИ ТРОШОЦИ

Семејното насилство создава значителни здравствени последици за жените, кои не се ограничуваат само на физичките повреди, туку опфаќаат и сериозни психолошки и емоционални последици што бараат континуирана здравствена поддршка. Здравствените трошоци претставуваат важна компонента во анализата на економските последици од насилството, бидејќи вклучуваат трошоци за лекови, примарна и специјалистичка здравствена заштита, психолошка поддршка и други здравствени услуги потребни за закрепнување. Овие трошоци дополнително ја влошуваат економската положба на жените, особено кога не се целосно покриени од системот на здравствено осигурување или кога жените немаат пристап до соодветна и навремена здравствена заштита.

7.1. Претрпени повреди и здравствени последици

Скоро сите жени изјавиле дека претрпеле емоционален стрес како резултат на насилство (48 од 49), додека 71% претрпеле и физичко насилство (35 од 49) во последните 12 месеци. Најчесто пријавените физички повреди биле нагмечувања, модринки и хематоми на различни делови од телото, особено на главата, лицето, вратот, рацете, нозете и грбот, како и изгребаници, исекотини, црвенила, отоци, набиеници, шинувања, изгореници и повреди предизвикани од удирање, шлаканици, клоци, влечење за коса и употреба на предмети. Во поединечни случаи биле пријавени и посериозни последици, односно тешки телесни повреди, како што се повреди на 'рбетот, предвременно породување, скршени прсти. Вкупно 35 жени пријавиле 86 физички повреди, што во просек изнесува повеќе од 2 повреди по жена и укажува на повеќекратната изложеност на физичко насилство. Ова укажува дека жените често биле изложени на повторено физичко насилство во текот на анализираниот период.

Иако поголемиот дел од жените биле здравствено осигурани (39 од 49), една петтина немале здравствено осигурување, што дополнително ги ограничува можностите за навремен пристап до здравствена заштита и ги зголемува личните трошоци за лекување.

7.2. Пријавени здравствени трошоци

Скоро две третини од жените користеле лекови за санирање на повредите од насилство (31), што укажува на обемот и сериозноста на здравствените последици од насилството. Трошоците за лекови варираат од 1000 до 36.000 денари на годишно ниво. За целите на анализата, месечните трошоци за лекови беа пресметани на годишно ниво, по што беа агрегирани со останатите пријавени годишни трошоци. Просечниот трошок од 6.552 денари е пресметан врз основа на вкупниот број на жени кои пријавиле трошоци за лекови. Од 31 жена кои користеле лекови, 29 можеа да го наведат износот на трошоците, додека две не можеа да го проценат. Поради тоа, просечниот трошок е пресметан врз основа на 29 жени.

Висината и континуитетот на трошоците за лекови укажуваат на потребата дополнително да се испита во колкава мера тие произлегуваат од ограничениот опфат на лекови што се

покриваат од здравственото осигурување, висината на доплатата или потребата жените самостојно да набавуваат лекови потребни за подолготрајно лекување на физичките и психолошките последици од насилството.

32 од 49 жени користеле услуги на здравствени установи за да закрепнат од претрпените повреди и последици од насилството, додека скоро третина од жените(17) не користеле здравствени услуги. Жените кои користеле услуги од матичен лекар и итна помош не се соочиле со трошоци поради тоа што истите се надоместуваат од страна на Фондот за здравствено осигурување. Скоро сите (7) жени кои користеле услуги на приватни здравствени установи се соочиле со трошоци, додека само една жена немала трошоци затоа што истите биле надоместени преку приватно здравствено осигурување преку фирмата каде што работи.

Трошоците за приватни здравствени услуги варираат од 3.200 до 60.000 денари, а просечниот трошок изнесува околу 11.370 денари за 6 жени кои се соочиле со трошоци. Високиот просечен трошок се должи на случајот на една жена која платила дури 60.000 денари заради влошена состојба со видот на едното око. Просечниот трошок за останатите 5 жени кои користеле приватни здравствени услуги е доста понизок и изнесува 3.920 денари.

Табела 11. Користени услуги од примарна здравствена заштита

Вид на здравствена услуга	Број на жени кои посетиле	Број на посети	Просечен број на посети по жена	Процент на посети по субјект	Просечен трошок по посета
Матичен доктор	18	52	2.9	63%	0
Јавно-здравствена итна медицинска помош или Ургентен Центар	14	21	1.5	25%	0
Приватна здравствена установа	7	10	1.4	12%	3.920
Немало потреба	17	0	0	0	0
ВКУПНО	НА	83	НА	100%	-

7.3. Трошоци покриени од системот / ограничувања на системот

Според Законот за спречување и заштита од насилство врз жените и семејното насилство (Службен Весник на РМС Бр. 24/2021 година), жените што претрпеле семејно насилство се ослободени од плаќање за услуги од страна на здравствените установи, вклучително прегледи на повредите и обезбедување на медицински третман, како и документирање и

издавање на потврда за претрпените повреди. За операционализирање на правото предвидено е мерките да бидат уредени во годишна програма на Министерството за здравство.

Иако во годишните програми за партиципација при користењето на здравствена заштита на одделни заболувања на граѓаните и здравствена заштита на родилките и доенчињата во Република Северна Македонија за 2026 година, жртвите на семејно насилство се препознаени како категорија која треба да биде ослободена од плаќање на трошоци. Сепак, во програмата не се предвидени посебни финансиски средства за реализирање на ова право, како што се предвидени за другите ранливи групи или состојби опфатени со програмата.

Дополнително, нема развиено посебен образец за жртвите, ниту интегрирање во електронскиот систем за ослободување од плаќање на партиципација, што во пракса оневозможува целосно остварување на ова право од страна на сите жените што претрпеле семејно насилство. Поради тоа, во практика жените и натаму плаќаат за услуги за кои според законот треба да бидат ослободени од трошоци.

Постапката за остварување на ова право треба да биде едноставна, безбедна и достапна и да не вклучува административни услови што неоправдано го ограничуваат пристапот до здравствена заштита, вклучително задолжително претходно пријавување на насилството во полиција. Ваквите услови би можеле да ги исклучат жените што имаат здравствени последици од насилството, но од различни причини не го пријавиле случајот во полиција.

7.4. Психолошка поддршка и болничко згрижување

Специјалистички здравствени услуги

За процена на вкупните трошоци за специјалистичките здравствени услуги, пријавениот трошок за последната посета е помножен со вкупниот број посети за соодветната услуга. Пресметката се заснова на претпоставката дека трошокот по посета бил приближно еднаков во текот на анализираниот период. 29% од жените користеле специјалистички здравствени услуги (14 од 49), додека поголемиот дел од нив не користеле услуги на специјалист за закрепнување од претрпеното насилство (35 од 49).

Табела 12. Специјалистички здравствени услуги

Вид на специјалистичка здравствена услуга	Број на жени кои користеле услуга	Број на посети по услуга	Просентуална застапеност на услуги по посети	Број на жени кои пријавиле трошоци	Вкупно трошоци за последна посета	Просечен трошок за последна посета
Интернист	10	13	17%	1	600	600
Рентген	9	12	16%	0	НА	НА
Психијатар	10	22	30%	6	3.750	625
Хирург	0	0	0%	0	НА	НА
Трауматолог	1	1	1%	0	НА	НА
КТ скен и МРИ	3	5	7%	0	НА	НА
Ултразвук	3	5	7%	0	НА	НА
Лабораторија	5	10	15%	0	НА	НА
Други услуги (гинеколог)	3	5	7%	0	НА	НА
ВКУПНО	14	75	100%	7	-	-

Најголемиот дел од жените користеле специјалистички здравствени услуги од психијатар (10), интернист (10) и рентген (9). Најмногу се искористени услугите за психијатар со 32% од вкупните посети. Од аспект на трошоци, иако жртвите на семејно насилство се законски ослободени од плаќање на трошоци, сепак помалку од половина од жените кои користеле специјалистички услуги пријавиле трошоци за партиципација (6 од 14) и тоа најмногу за услугите за психијатар (5), додека една жена пријавила трошоци за интернист. Со исклучок на една жена која е невработена, останатите 5 жени имале здравствено осигурување по основ на вработеност (4) и пензионерски статус (1). Услугите за посета на психијатар се движат од 400 до 1400 денари со просечен трошок од 625 денари и истите вклучуваат трошоци за партиципација и транспорт. Жената која користела услуги за интернист потрошила 600 денари. Жената која е неосигурена платила повеќе средства споредено со жените кои биле осигурани. Трошокот по посета на психијатар изнесувал 1.400 денари, а оваа жена користела и услуги на приватен психолог за кои плаќала 3.000 денари по посета или за 6 посети вкупно 18.000 денари.

Табела 13. Дали посетивте психолог

Вид на услуга	Број на жени	Број на посети	Вкупно трошоци за последна посета	Просечен трошок за последна посета
Да, во граѓанска организација	21	54	-	-
Да, во јавна здравствена установа	3	14	3.000	3.000
Да, во приватна здравствена установа	5	15	6.500	2.167
Не, не ми препорачаа	6	-	-	-
Не, ми препорачаа, ама не посетив	14	-	-	-
ВКУПНО	49	83	9.500	5.167

Дополнително, повеќе од половина од жените (29) користеле услуги од психолог за надминување на последиците од претрпеното насилство, од кои најголемиот дел во граѓанска организација (21), по што следата приватните психолози (5) и психолозите во јавна здравствена установа (3). Вкупно 6 жени платиле за услугите за психолог во вкупни трошоци во износ од 50.950 денари или во просек околу 8.490 денари по жена.

Фактот што 21 од 29 жени ја добиле психолошката поддршка преку граѓанска организација, а само три во јавна здравствена установа, покажува дека психолошките услуги не се доволно интегрирани и достапни во јавно финансираниот здравствен систем. Тоа создава зависност од проектно финансираните услуги на граѓанските организации или од приватни услуги што дел од жените не можат да си ги дозволат, иако психолошкото закрепнување најчесто бара континуирана, а не еднократна поддршка.

Болничко згрижување

6 од 49 жени имале потреба од болничко згрижување, од кои 4 жени психијатриско згрижување, додека две жени на гинекологија. Четири од нив по еднаш, додека две жени по два пати користеле болничко згрижување на психијатрија. 4 од жените имале здравствено осигурување и тие не се соочиле со трошоци, додека двете жени кои не биле здравствено осигурани не знаат колкави биле трошоците заради тоа што истите биле надоместени од страна на нивните блиски.

Наодите покажуваат дека здравствените трошоци претставуваат значаен дел од економските последици од семејното насилство, бидејќи жените се соочуваат со физички повреди, емоционален стрес и потреба од различни видови здравствена поддршка. Иако

дел од услугите формално се покриени од системот, постојните законски гаранции не се целосно операционализирани, поради што жените и натаму плаќаат за услуги за кои треба да бидат ослободени од трошоци.

Бројот на жени кои користеле болничко лекување е релативно мал, меѓутоа фактот дека четири жени имале потреба од психијатриско болничко лекување укажува на сериозноста на психолошките последици од семејното насилство.

Иако двете неосигурани жени не можеа да го наведат точниот износ на трошоците, фактот дека тие биле покриени од членовите на семејството укажува дека дел од економскиот товар од насилството се пренесува и врз поширокото семејство.

8. ПРИСТАП ДО СОЦИЈАЛНА ПАРИЧНА ПОМОШ

Само 8% од жените (4 од 47) кои се обратиле за помош и поддршка во ЦСР им било понудено и користеле социјална парична помош. Три од нив користеле еднакратна парична помош во висина од 12.000 денари за здравствена заштита и медицински третман. Само една жена користела еднакратна парична помош во износ од 15.000 денари за итна заштита и згрижување.

Од анализата на податоците можеме да извлечеме заклучок дека ЦСР нема воспоставено пракса на информирање на жените и овозможување да користат еднакратна парична помош врз основа на нивниот статус на жртви. Искуствата од консултациите со практичарите дополнително покажуваат дека дел од стручните работници во центрите за социјална работа не се доволно запознаени со ова законско право.

Дополнително ограничување претставува еднакратниот карактер на оваа помош. Наодите од останатите делови на анализата покажуваат дека потребите на жените не се еднакратни, туку продолжуваат во повеќе последователни месеци преку трошоци за кирија, храна, здравствена заштита, транспорт, грижа за децата, правна помош и отплата на долгови. Оттука, еднакратниот износ не може да обезбеди финансиска стабилизација во периодот непосредно по напуштањето на насилната средина.

Севкупно, анализата покажува дека најголеми трошоци настануваат кај лековите, приватните здравствени услуги и психолошката поддршка, додека ограничениот пристап до социјална парична помош дополнително ја намалува можноста жените да ги надоместат овие трошоци. Ова укажува на потребата од поефикасно спроведување на законските гаранции, обезбедување реален пристап до бесплатни здравствени услуги и поголема информираност и поддршка за жените при користење на социјалната парична помош. Дополнително, анализата покажува дека значителен дел од психолошката поддршка ја обезбедуваат граѓанските организации, што укажува дека јавниот здравствен систем сè уште не обезбедува доволно достапни психолошки услуги за жените што претрпеле семејно насилство.

9. ТРОШОЦИ ПОВРЗАНИ СО ДОМУВАЊЕ НА ЖЕНИТЕ ПО НАПУШТАЊЕ НА НАСИЛНА ЗАЕДНИЦА

9.1. Промена на местото на живеење

Промената на местото на живеење претставува една од најзначајните последици од семејното насилство, бидејќи е директно поврзана со потребата од обезбедување безбедност, но истовремено создава и дополнителни финансиски оптоварувања за жените. Трошоците во овој сегмент не се однесуваат само на изнајмување ново живеалиште, туку и на преселба, адаптација на нов простор, привремено сместување и зависност од поддршката на поширокото семејство. Оттука, промената на местото на живеење е важен показател за материјалните и станбените последици од насилството.

Две третини од жените (33 од 49, односно 67%) го промениле местото на живеење, додека една третина (16 од 49, односно 33%) продолжиле да живеат во истиот дом. Овој податок укажува дека кај најголемиот дел од жените насилството довело до нарушување на станбената стабилност и потреба од наоѓање ново или привремено решение за домување.

Табела 14. Дали го промениле местото на живеење

Статус на преселување	Број на жени	Процент
Го промениле местото на живеење	33	67%
Продолжиле да живеат во истиот дом	16	33%

9.2. Жените кои останале во истиот дом: Безбедност или принуда

Останувањето во истиот дом не секогаш претставува показател за безбедност и станбена стабилност. Напротив, анализата покажува дека причините поради кои жените не го промениле местото на живеење се различни. Жените кои продолжиле да живеат во истиот дом се наоѓаат во различни ситуации, односно дел од нив имаат поголема станбена сигурност поради тоа што имотот е нивна лична сопственост или сопственост на нивните родители, дел останале да живеат поради тоа што домот бил физички делив, додека помал дел од нив продолжиле да живеат во истиот дом поради немање на други можности.

Во најповолна положба се наоѓаат пет жени кои продолжиле да живеат во истиот дом кој бил во нивна лична сопственост, како и две жени во истиот дом кој бил во сопственост на нивните родители, а една жена останала да живее во стан кој бил во заедничка сопственост, при што сопругот си заминал. Една жена продолжила да живее во домот затоа што сторителот издржувал казна затвор во траење од две години.

Табела 15. Статус на домување на жените кои не го промениле местото на живеење

Статус на домување	Број на жени	Процент
Поволна ситуација		
Продолжиле да живеат во дом во лична сопственост	5	31%
Продолжиле да живеат во дом во сопственост на родителите	2	13%
Продолжиле да живеат во дом во заедничка сопственост	1	6%
Помалку поволна ситуација		
Продолжиле да живеат во дом кој е физички делив	6	38%
Продолжиле да живеат поради отсуство на сторителот (издржување на казна затвор)	1	6%
Најнеповолна ситуација		
Приморани се да живеат со сторителите во истиот дом, поради немање на други можности	1	6%
ВКУПНО	16	100%

Сепак, не сите жени кои останале во истиот дом се наоѓаат во поволна положба. Дел од нив продолжиле да живеат таму поради отсуство на алтернативно решение за домување. Шест жени останале во истиот дом затоа што просторот бил делив и им овозможувал физичко одвојување од сторителот. Една жена која се наоѓа во најнеповолна состојба продолжила да живее во домот иако тој не бил делив, единствено затоа што немала друга можност. Овие случаи укажуваат дека останувањето во истиот дом не секогаш значи безбедност или стабилност, туку често претставува принуден избор поради економска немоќ и недостиг на достапни решенија за домувањето.

9.3. Каде одат жените што заминуваат: Стратегии за преживување

Речиси половина од жените кои го промениле местото на живеење се потпирале на неформална семејна поддршка, наместо на сопствени или институционално обезбедени станбени решенија. Имено, 16 од 33, односно 49% се преселиле во домот на своите родители, што укажува дека родителското семејство претставува главен извор на поддршка и привремена стабилност.

Дополнително, 21% од жените (7 од 33) изнајмиле куќа или стан, што значи дека биле изложени на директни трошоци за домување, додека само мал дел од нив (2 жени или 6%) имале можност да се преселат во дом во лична сопственост.

Табела 16. Статус на домување на жените кои го промениле местото на живеење

Статус на домување	Број на жени	Процент
Се преселиле во домот на родителите	16	49%
Изнајмиле куќа/стан	7	21%
Се преселиле во дом во лична сопственост	2	6%
Комбинирано домување	7	21%
Друго (кај нејзината ќерка)	1	3%
ВКУПНО	33	100%

9.4. Станбена несигурност и привремени решенија

Значајно е да се нагласи дека 21% од жените имале комбинирани решенија за домување, што укажува дека обезбедувањето безбедно и одржливо сместување најчесто не се случувало веднаш, туку преку повеќе последователни и привремени станбени аранжмани. Овие случаи вклучуваат преселба од домот на родителите во лична сопственост или купен стан, престој кај деца или други роднини, привремено живеење под кирија, сместување во засолниште, како и повремено враќање во заедничкиот дом. Тоа укажува на продолжена станбена несигурност и потреба жените во подолг временски период да се потпираат на различни, често привремени решенија, пред да обезбедат постабилни услови за живеење. Овие наоди покажуваат дека најголемиот дел од жените не располагаат со самостојно и одржливо станбено решение, туку зависат од поддршката на семејството, привремено изнајмување или комбинирани форми на сместување. Тоа дополнително ја нагласува станбената и економската ранливост на жените и потребата од подостапни механизми за поддршка при обезбедување безбедно домување.

9.5. Директни трошоци за домување

Иако две третини од жените го промениле местото на живеење, само дел од нив се соочиле со директни трошоци поврзани со домувањето. Имено, 12 жени пријавиле вакви трошоци, додека останатите 37 жени не се соочиле со директни издатоци или трошоците биле покриени преку поддршка од семејството. Практично, семејната поддршка имала клучна улога во ублажувањето на финансиските последици од напуштањето на насилната средина. Сепак, отсуството на директни трошоци не значи отсуство на ранливост, бидејќи кај овие жени обезбедувањето домување најчесто зависело од поддршката на родители, деца или други роднини, наместо од сопствени и одржливи станбени решенија.

Табела 17. Дали се соочиле со трошоци поврзани со домувањето

Се соочиле со трошоци	Број на жени	Процент
Да	12	25%
Не	37	75%

9.6. Еднократни трошоци за домување

Еднократните трошоци за домување покажуваат дека промената на местото на живеење создава значајни финансиски оптоварувања за дел од жените. Најголем дел од вкупните трошоци се однесуваат на мебел и опремување на новиот простор, кои изнесуваат 790.000 денари, со просечен трошок од 65.833 денари за засегнатите осум жени. Ова укажува дека обезбедувањето ново живеалиште не значи само пронаоѓање простор за живеење, туку и дополнителни вложувања за создавање основни услови за живот.

Покрај тоа, жените се соочиле и со трошоци за преселување, административни трошоци и други дополнителни издатоци. Иако административните и трошоците за преселување се пониски по износ, нивната зачестеност покажува дека напуштањето на насилната средина повлекува повеќе паралелни финансиски обврски. Дополнително, кај една жена бил пријавен и трошок за авионски билет за враќање во државата, што укажува дека кај поединечни случаи последиците од насилството можат да создадат и специфични, невообичаени трошоци.

Вкупно, еднократните трошоци за домување изнесуваат 915.000 денари, односно во просек 76.250 денари за засегнатите жени и 18.673 денари кога се распределуваат на сите жени опфатени со анализата. Овие податоци покажуваат дека промената на местото на живеење претставува значаен извор на финансиски трошоци, особено за жените кои немаат поддршка од семејството или сопствени ресурси за обезбедување нов дом.

Табела 18. Еднократни трошоци за домување

Вид на трошок	Вкупни трошоци	Просечен трошок по жена со трошоци за домување (12)	Просечен трошок за сите жени (49)
Трошоци за преселување	57.000	4.750	1.163
Трошоци за мебел/опремување	790.000	65.833	16.122
Административни трошоци	38.000	3.167	776
Други трошоци	30.000	2.500	612
ВКУПНО	915.000	76.250	18.673

9.7. Повеќекратни трошоци за домување

Во однос на повеќекратните трошоци, најзначајни по износ се трошоците за кирија, што покажува дека обезбедувањето алтернативно домување не претставува само еднократен, туку и континуиран финансиски товар за жените кои ја напуштиле насилната средина. Вкупните трошоци за кирија изнесуваат 425.500 денари, со просечен трошок од 35.458 денари за засегнатите жени, што укажува дека домувањето е најголемиот повторлив расход во овој сегмент.

Покрај трошоците за кирија, жените се соочиле и со дополнителни повеќекратни трошоци за транспорт до работа, како и за транспорт на децата до градинка или училиште. Иако овие износи се значително пониски од трошоците за кирија, тие покажуваат дека промената на местото на живеење создава пошироки финансиски последици, кои влијаат врз секојдневното функционирање на жените и нивните деца.

Вкупно, повеќекратните трошоци за домување изнесуваат 467.500 денари, односно во просек 38.958 денари за засегнатите жени и 9.540 денари кога се распределуваат на сите жени опфатени со анализата. Овие податоци укажуваат дека промената на местото на живеење создава долготрајни финансиски обврски, кои дополнително ја влошуваат економската положба на жените и ја отежнуваат нивната стабилизација по напуштањето на насилната средина.

Табела 19. Повеќекратни трошоци за домување

Вид на трошок	Вкупни трошоци	Просечен трошок по жена со трошоци за домување (12)	Просечен трошок за сите жени (49)
Трошоци за кирија	425.500	35.458	8.683
Трошоци за транспорт до работа	27.000	2.250	551
Трошоци за транспорт до градинка/училиште	15.000	1.250	306
ВКУПНО	467.500	38.958	9.540

Наодите укажуваат дека домувањето претставува еден од најзначајните сегменти на економските последици од семејното насилство. Иако дел од жените успеале да избегнат директни трошоци благодарение на семејната поддршка, најголемиот дел немаат одржливо станбено решение и се потпираат на привремени и неформални форми на сместување. Трошоците за домување биле значителни и се однесувале не само на преселбата, туку и на воспоставување основни услови за живот во новиот простор. Ова упатува на потребата од посистемска поддршка за обезбедување безбедно и одржливо домување за жените што ја напуштаат насилната средина.

Анализата покажува дека без семејната поддршка значителен дел од жените би останале без безбедно место за живеење или би биле изложени на уште поголем финансиски товар.

10. ДРУГИ ТРОШОЦИ КАКО РЕЗУЛТАТ НА СЕМЕЈНОТО НАСИЛСТВО

Оваа категорија ги опфаќа финансиските последици кои не можат да се класифицираат како трошоци за здравје, работа или домување, но претставуваат значителен економски товар за жените. Од вкупно 49 жени, 46 жени пријавиле дека имале некој од наведените дополнителни трошоци како резултат на семејното насилство, додека 3 жени не пријавиле вакви трошоци. Овие трошоци опфаќаат вложувања во имот во сопственост на сопругот, обновување на уништена покуќнина и лични предмети, отплата на долгови на поранешен сопруг/партнер, вложувања во семеен бизнис, редовни животни трошоци додека живееле заедно или по разделбата, судски трошоци и други дополнителни издатоци.

Податоците покажуваат дека најзастапени се редовните животни трошоци додека жените живееле заедно со сторителот, кои ги пријавиле 38 жени. Потоа следуваат вложувањата во семејна куќа или стан во сопственост на сопругот, кои ги пријавиле 29 жени, како и други дополнителни трошоци, пријавени од 22 жени. Ова укажува дека значителен дел од жените финансиски учествувале во одржување на заедничкиот живот, имотот или семејните обврски, иако подоцна тие средства не секогаш резултирале со тоа имотот формално да биде во нивна сопственост или нивна економска сигурност.

Покрај директните парични вложувања, економскиот придонес на жените во текот на заедничкиот живот се остварувал и преку неплатена работа во домаќинството, грижа за децата и поддршка на семејниот бизнис. Овој придонес не е монетарно проценет во рамките на анализата, но претставува важен дел од создавањето и одржувањето на семејниот имот, функционирањето на домаќинството и економската активност на семејството. По разделбата, ваквиот придонес често не им обезбедува соодветна имотна или финансиска сигурност.

Особено е важно што дел од трошоците продолжуваат и во последните 12 месеци. Највисок износ во последните 12 месеци е пријавен за редовни животни трошоци по разделбата, во вкупен износ од 2.937.000 денари, по што следуваат редовни животни трошоци додека живееле заедно со 2.575.500 денари, други трошоци со 2.379.600 денари и отплата на долгови на поранешен сопруг/партнер со 2.012.000 денари. Ова покажува дека финансиските последици од семејното насилство не завршуваат со разделбата, туку продолжуваат преку тековни животни трошоци, долгови, судски постапки и други издатоци.

Табела 20. Дополнителни трошоци како резултат на семејното насилство

Вид на трошок	Број на жени	Вкупен износ	Износ во последните 12 месеци
Вложени средства во семејната куќа/стан во сопственост на сопругот	29	31.879.500	0
Вложени средства за обновување на покуќнина и лични предмети уништени како резултат на насилството	15	632.500	167.000
Дадени средства за отплаќање долгови на поранешен сопруг/партнер	15	2.793.500	2.012.000
Вложени средства во семеен бизнис	8	6.999.750	360.000
Дадени средства за редовни животни трошоци додека живееле заедно	38	9.283.500	2.575.500
Дадени средства за редовни животни трошоци откако се поделиле	14	0	2.937.000
Позајмени средства за судски трошоци	13	130.000	672.000
Други трошоци	22	7.307.000	2.379.600

Забелешка: Во оваа табела паралелно се прикажани вкупно пријавените износи и износите што се однесуваат само на последните 12 месеци. Овие две вредности не треба да се собираат, бидејќи се однесуваат на различни временски периоди.

Забелешка: Кај дел од категориите жените пријавиле и вкупен износ и износ во последните 12 месеци. Затоа, износите треба да се толкуваат одделно: вкупниот износ најчесто се однесува на претходен период, додека износот во последните 12 месеци ја покажува тековната финансиска тежина.

Наодите покажуваат дека најголемите вкупни трошоци се поврзани со вложувања во имот во сопственост на сопругот, што укажува на значајни долгорочни финансиски загуби кај жените. Истовремено, најголемите трошоци во последните 12 месеци се поврзани со редовни животни трошоци по разделбата, животни трошоци додека живееле заедно, отплата на долгови и други трошоци. Ова покажува дека економските последици од семејното насилство имаат двојна природа: од една страна, жените носат долгорочни загуби од претходно вложени средства, а од друга страна, продолжуваат да се соочуваат со тековни трошоци и по разделбата.

Висината и разновидноста на вложувањата укажуваат и на потребата жените да имаат достапна правна поддршка и ефикасни можности за докажување на својот финансиски придонес и за остварување на побарувањата по разделбата. Ова е особено важно кога имотот или семејниот бизнис формално се водат на име на сторителот, кога вложувањата се вршени во готовина или без соодветна документација, или кога жената отплаќала долгови што формално се однесуваат на партнерот.

11. ФИНАНСИСКИ КАПАЦИТЕТИ ЗА НАДОМЕСТУВАЊЕ НА ТРОШОЦИТЕ

11.1. Финансиски капацитети за надоместување на трошоците

Анализата покажува дека најголемиот дел од жените немаат финансиски капацитет самостојно да ги покријат трошоците што произлегуваат од семејното насилство. Тие се соочуваат со ограничени приходи, а истовремено треба да обезбедат средства за здравствена заштита, домување, изгубени приходи и други последици од насилството. Само 1 од 49 жени навела дека може целосно да ги покрие трошоците.

Повеќе од половина од жените, односно 57% (28 од 49), навеле дека можат само делумно да ги надоместат трошоците, и тоа само оние поврзани со храна и основни животни потреби за нив и нивните деца.

Меѓу жените кои можат делумно да ги надоместат трошоците, најголемиот дел се вработени (23 од 28), две се ангажирани во неформалната економија, две се пензионерки, а една е невработена и не остварува приходи. Просечните месечни приходи на оваа група изнесуваат 40.870 денари.

Од друга страна, кај жените што не можат да ги надоместат трошоците, најголемиот дел исто така се вработени (11 од 19), додека две се ангажирани во неформалната економија, една е студентка, а пет се невработени. Нивните просечни месечни приходи се значително пониски и изнесуваат 31.538 денари.

Табела 21. Финансиски капацитет за надоместување на трошоците

Можност за надоместување на трошоците	Број на жени	Процент	Просечен месечен приход
Може целосно да ги надомести	1	2%	35.581
Може делумно да ги надомести	28	57%	40.870
Не може да ги надомести	19	39%	31.538
ВКУПНО	49	100%	-

Особено е значајно што и кај жените кои се вработени приходите честопати не се доволни за покривање на последиците од насилството, што укажува дека вработувањето само по себе не претставува гаранција за економска сигурност.

Наодите покажуваат дека најголемиот дел од жените немаат доволен финансиски капацитет за да ги надоместат трошоците што произлегуваат од семејното насилство. Дури и кај жените кои се вработени, приходите често не се доволни за покривање на трошоците поврзани со здравјето, домувањето, изгубената работа и основните животни потреби. Ова укажува дека економските последици од семејното насилство создаваат

долгорочна финансиска ранливост и сериозно ја ограничуваат можноста на жените за стабилизација и економско осамостојување.

11.2. Извори на финансирање

Анализата на изворите на средства покажува дека жените во најголем дел се потпираат на неформални извори на финансиска поддршка, наместо на сопствени приходи или институционална помош. Најчесто користен извор се кредитите, кои вкупно ги користеле 29 жени, по што следува помошта од родители, која ја користеле 20 жени, и наследството, кое како еден од изворите го навеле 17 жени. Позајмица од роднини користеле 12 жени, позајмица од пријатели 8 жени, додека други извори навеле 2 жени.

Табела 22. Извори на финансирање на трошоците што не можеле да се покријат со личен приход³

Извор на финансирање	Број на жени	Процент од жените што навеле извор*
Кредит / банкарски заем	29	64%
Помош од родители	20	44%
Наследство	18	40%
Позајмица од роднини	12	27%
Позајмица од пријатели	8	18%
Други извори	2	4%

Воедно, податоците покажуваат дека жените најчесто не можат да ги покријат трошоците само преку еден извор на средства. Просечниот број на различни извори што ги користеле изнесува 1,9, односно околу 2 извори по жена кај оние што навеле барем еден извор. Дополнително, 64% од жените користеле два или повеќе извори на средства, што укажува дека за надоместување на трошоците поврзани со последиците од семејното насилство најчесто не е доволен еден извор, туку жените се принудени да комбинираат различни форми на поддршка, како помош од родители, кредити, позајмици од роднини и пријатели, па дури и наследство.

Табела 23. Користење на повеќе извори на финансирање

Индикатор	Вредност
Просечен број на извори по жена	1,9
Жени кои користеле 2 или повеќе извори	64%
Жени кои користеле само 1 извор	36%

³ Жените можеле да наведат повеќе извори.

Табела 24. Обем на финансиска поддршка обезбедена преку различни извори

Извор на финансирање	Број на жени	Вкупен износ (денари)	Просечен износ по жена
Наследство	18	19.904.000	1.105.778
Помош од родители	20	8.135.000	406.750
Кредит / банкарски заем	29	15.225.500	525.017
Позајмица од пријатели	8	1.617.000	202.125
Позајмица од роднини	12	610.000	50.833

11.2.1. Наследство

Наследството го користеле 18 жени како еден од изворите за покривање на трошоците што не можеле да ги подмират со личниот приход. Од индивидуалните одговори се гледа дека овие средства најчесто биле насочени кон станбени трошоци и имот, како купување или учество за стан, куќа, плац, реновирање или вложување во имот, но и кон покривање долгови и други семејни обврски. Наследството не претставувало дополнителен финансиски ресурс, туку средство за справување со последиците од насилството. Вкупниот износ на средствата обезбедени преку наследство изнесува 19.904.000 денари, односно во просек 1.105.778 денари по жена.

Овие податоци покажуваат дека кај дел од жените наследството претставува единствен начин за обезбедување станбена стабилност или покривање на високи трошоци, но истовремено укажуваат и на значителни нееднаквости, бидејќи ваков извор на средства не е достапен за сите жени.

11.2.2. Помош од родители

Помош од родители користеле 20 жени, што ја прави оваа форма на поддршка еден од најчестите извори на финансирање. Средствата од родителите најчесто се користеле за животни трошоци, кирија, покуќнина, судски трошоци, образовни потреби на децата, како и за обезбедување станбена стабилност. Вкупниот износ на средствата обезбедени од родители изнесува 8.135.000 денари, односно во просек 406.750 денари по жена. Овој наод покажува дека родителското семејство претставува клучен амортизер на финансиските последици од семејното насилство и често ја презема улогата што би требало да ја имаат системските механизми за поддршка.

11.2.3. Кредит / банкарски заем

Кредит користеле 29 жени, што го прави најчестиот поединечен извор на финансирање. Ова покажува дека задолжувањето не претставува исклучок, туку доминантен механизам преку кој жените обезбедуваат средства за надминување на последиците од семејното насилство. Индивидуалните одговори покажуваат дека кредитите биле земани за различни потреби, како кирија, преселување, опремување на домот, судски трошоци,

сметки, животни трошоци, долгови на сопругот, доплата за стан, автомобили и други крупни трошоци. Ова јасно укажува дека значителен дел од жените се принудени да ја покриваат финансиската празнина преку задолжување, што не само што ги изложува на тековен товар, туку создава и долгорочна финансиска несигурност. Вкупниот износ на средствата обезбедени преку кредит / банкарски заем изнесува 15.225.500 денари, односно во просек 525.017 денари по жена.

11.2.4. Позајмица од пријатели

Позајмица од пријатели користеле 8 жени, што е поредок, но сепак значаен извор на поддршка. Овие средства најчесто биле користени за животни трошоци, отплата на долг, храна, судски трошоци, доплата за стан или трошоци по разделба. Иако оваа форма на помош е помалку застапена од кредитите и помошта од родители, таа покажува дека дел од жените се потпираат и на пошироката неформална социјална мрежа за да обезбедат средства за преживување. Вкупниот износ на средствата обезбедени преку позајмица од пријатели изнесува 1.617.000 денари, односно во просек 202.125 денари по жена.

11.2.5. Позајмица од роднини

Позајмица од роднини користеле 12 жени. Како и кај пријателите, овие средства најчесто биле насочени кон основни животни трошоци, судски трошоци, кирија, преселување, храна, потреби на децата, лекување, обновување на покуќнина, како и отплата на долгови на сопругот. Овој извор покажува дека жените често не можат да се потпрат само на еден облик на финансиска поддршка, туку мораат да ги активираат и роднинските мрежи за да ги покријат најнеопходните трошоци. Вкупниот износ на средствата обезбедени преку позајмица од роднини изнесува 610.000 денари, односно во просек 50.833 денари по жена.

Општ заклучок за изворите на финансирање

Податоците покажуваат дека жените најчесто ги покривале трошоците преку кредити (29 жени), помош од родители (20 жени), наследство (18 жени), позајмици од роднини (12 жени) и позајмици од пријатели (8 жени). Ова укажува дека трошоците што произлегуваат од семејното насилство најчесто не можат да се покријат со лични приходи, туку жените се принудени да се потпираат на комбинација од неформална поддршка и задолжување, што дополнително ја продлабочува нивната финансиска ранливост. Воедно, податоците покажуваат дека финансиското преживување на жените најчесто зависи од комбинација на задолжување и неформална семејна поддршка, наместо од стабилни лични приходи или системска институционална помош. Ова покажува дека системот не обезбедува доволна финансиска поддршка во периодот кога жените се најранливи, поради што товарот најчесто паѓа врз самите жени, нивните семејства или се покрива преку задолжување. Поддршката што се обезбедува преку различните системи не е обединета во посебна, доволно финансирана и предвидлива буџетска рамка за економско закрепнување. Поради тоа, не постои механизам што може истовремено и континуирано да ги покрие преодните животни, станбени, здравствени, правни и работни потреби на жените по напуштањето на насилната средина.

Отплата на кредити како последица од семејното насилство

Податоците покажуваат дека значителен дел од жените не само што користеле кредити за покривање на трошоците поврзани со семејното насилство, туку и продолжуваат да ги отплаќаат овие долгови и во последните 12 месеци. Од жените кои користеле кредит или брз кредит, 24 жени навеле дека и понатаму отплаќаат кредитни обврски, додека дел од жените повеќе не ги отплаќаат или воопшто не започнале со отплата поради немање приходи.

Кредитите најчесто биле користени за покривање животни трошоци, кирија, преселување, адвокатски и судски трошоци, опремување на домот, отплата на долгови на сопругот, како и за купување или доплата на стан, автомобил или друга имотна инвестиција. Дел од жените користеле и брзи кредити за покривање тековни животни потреби и неплатени сметки. Користењето брзи кредити за храна, сметки и други тековни потреби укажува дека дел од жените немаат пристап до навремена директна финансиска помош и се принудени да се задолжуваат под услови што можат дополнително да ја продлабочат нивната финансиска ранливост.

Особено загрижувачки е што дел од жените отплаќаат кредити на долг рок. Кај дел од случаите отплатата трае 10, 16 или 20 години, додека кај една жена периодот на отплата достигнува дури 240 месеци. Ова укажува дека финансиските последици од семејното насилство не се ограничуваат само на непосредниот период на насилството, туку создаваат долгорочни финансиски обврски и економска несигурност.

Месечните рати најчесто се движат помеѓу 3.000 и 10.000 денари, но кај дел од жените достигнуваат и 20.000 или 25.000 денари месечно. За дел од жените овие износи претставуваат значителен товар во однос на нивните месечни приходи, особено имајќи предвид дека голем дел од нив имаат приходи под просечната плата или немаат стабилни приходи.

И покрај значителниот и долготраен товар од кредитните обврски, не постојат посебни механизми за финансиско советување и институционална поддршка приспособени на жените што се задолжиле заради последиците од семејното насилство. Жените немаат пристап до системска проценка на одржливоста на долгот, посредување со финансиските институции или посебни можности за репрограмирање, субвенционирање или друг вид олеснување на обврските. Поради тоа, кредитите земени за основни животни, станбени, здравствени или правни потреби продолжуваат долгорочно да ги намалуваат нивните расположливи приходи и можноста за економско закрепнување.

Табела 25. Тековна отплата на кредити поврзани со последиците од семејното насилство

Индикатор	Вредност
Жени кои користеле кредит / брз кредит	29
Жени кои сè уште отплаќаат кредит	24
Најниска месечна рата	3.000 денари
Највисока месечна рата	25.000 денари
Најкраток период на отплата	2 месеци
Најдолг период на отплата	240 месеци (20 години)
Просечна месечна плата	35.581

Наодите покажуваат дека задолжувањето претставува еден од клучните механизми преку кои жените ги покриваат трошоците поврзани со семејното насилство. Сепак, ваквото задолжување создава долгорочни финансиски последици, бидејќи дел од жените продолжуваат со години да отплаќаат кредити земени за основни животни потреби, судски постапки, домување или долгови поврзани со поранешниот сопруг/партнер. Ова дополнително ја продлабочува нивната економска ранливост и ја намалува можноста за финансиско закрепнување и независност.

АНАЛИЗА НА ТРОШОЦИ КАКО РЕЗУЛТАТ НА СЕМЕЈНО НАСИЛСТВО

